

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra biotechnických úprav krajiny

Fakulta životního prostředí

Územní technická a správní služba

Urbanistický vývoj města Plzně

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Ing. arch. Václav Fanta

Autor: Lenka Hazuková Vargová

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Lenka Hazuková Vargová

Územní technická a správní služba

Název práce

Urbanistický vývoj Plzně

Název anglicky

Historical urban development of town Plzeň

Cíle práce

Cílem práce bude vypracovat stručnou literární rešerši na téma urbanistického vývoje města Plzně. Zájmovým tématem bude zásadní vliv urbanismu a urbanizace, které radikálně měnily výraz města v jednotlivých obdobích vývoje města. Důraz bude kladen na vyhodnocení územních plánů v kontextu historické zástavby vnitřního města a jeho okolí, na utváření obrazu města. V bakalářské práci budou využity písemné a mapové materiály.

Metodika

Na základě odborné literatury bude zpracována literární rešerše o vývoji města Plzně. Snahou bude srovnání významu jednotlivých období a dopad urbanismu na utváření sídelního města, na zastavěnost území a vliv urbanizace na změnu krajiny. Stěžejním tématem práce bude urbanistický vývoj a urbanizace vnitřního města a jeho okolí od samotného založení až do současnosti, se zaměřením na 19. a 20. století. Práce bude rozdělena do několika kapitol. V prvních kapitolách bude zmíněn stručný geografický vývoj krajiny, která byla antropicky využívána a přeměněna. V dalších kapitolách se bude bakalářská práce soustřeďovat na jednotlivé vývojové historické etapy provázející změny města a krajiny. Nedílnou součástí podoby města budou začátky plánování a územních plánů. Zde budou využity mapové podklady v systému GIS a další mapové zdroje. Závěrem bude provedeno zamyšlení nad vývojem města z hlediska územních plánů s dopadem na urbanismus města.

Doporučený rozsah práce

min. 30 normostran

Klíčová slova

urbanismus; dějiny osídlení; vývoj krajiny

Doporučené zdroje informací

HAUSEROVÁ, Milena & POLÁKOVÁ, Jitka: Pomůcka pro používání základních historických map. Praha : Ústav památkové péče FA ČVUT, 2015.

HOFFMANN, František. Středověké město v Čechách a na Moravě. Praha: Lidové noviny, 2009. 712 stran. ISBN 9788071065432.

KUČA, Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V. díl, Par-Pra. Praha: Libri, 2002.

SEMOTANOVÁ, Eva. Historická geografie českých zemí. 2., aktualiz. vyd. Praha: Historický ústav, 2002. 279 s. ISBN 8072860429.

ŠMAHEL, František (ed): Historický atlas měst České republiky. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995 a dále. I. ISBN 8085268353.

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – FŽP

Vedoucí práce

Ing. arch. Václav Fanta

Garantující pracoviště

Katedra biotechnických úprav krajiny

Elektronicky schváleno dne 16. 3. 2017

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 17. 3. 2017

prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.

Děkan

V Praze dne 09. 04. 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením **Ing. arch. Václava Fanty**, a že jsem uvedla všechny literární prameny, ze kterých jsem čerpala.

V Praze 25. 4. 2017

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat nejprve mému vedoucímu Ing. arch. Václavu Fantovi za cenné připomínky, rady a pomoc při zpracování mé bakalářské práce a především za vstřícný přístup. Dále bych chtěla poděkovat celé své rodině za podporu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce podává ucelený přehled o vzniku a vývoji města Nové Plzně. Na základě zmapování chronologických etap urbanistického a stavebního vývoje je poukázáno, jakým směrem se město ubíralo od svého založení ve 13. století do současnosti. Hlavním tématem práce je upřesnění vývoje vnitřního města a jeho okolí, zejména 19. a 20. století. První kapitoly práce se zabývají základním popisem jednotlivých období urbanismu a urbanizace, která ovlivňovala dnešní podobu města a krajiny. Další řešenou kapitolou jsou územní plány a jejich význam pro město, jejich mnohdy radikální řešení, s významem pro budoucí vývoj podoby města. V závěru práce je zamýšlení nad provázaností územních plánů a vývojem urbanismu, které bylo mnohdy jak negativní, tak i pozitivní pro dnešní život ve městě. Přínosem práce bude snaha analyzovat problémy vzájemného propojování koncepce územního plánování s urbanistickým vývojem města.

Klíčová slova

Plzeň, vnitřní město, památková péče, historie, územní plánování

ABSTRACT

This Bachelor thesis gives an integrated overview of the origin and evolution of New Pilsen. Based on the mapping of chronological stages of urban and architectural development, it is pointed what direction the city detracts from its founding in the 13th century to the present. The main theme of the work is to specify the development of the inner city and its surroundings, especially in the 19th and 20th centuries. The first chapters are about basic description of each period of urbanism and urbanization, which influenced the present appearance of the city and the countryside. The next chapter deals with territorial plans and their importance for the city, their often radical solutions with the meaning for the future development of the city's appearance. In the end of the work, there is a thought about territorial coherence plans and about the development of urbanism, which was both negative and positive for today's life in the city. The benefit of the work will be to analyze the problems of the interconnection concept of territorial planning with the urban development of the city.

Keywords

Pilsen, inner town, historic preservation, history, city planning

Obsah

1. ÚVOD	9
2. CÍLE PRÁCE	10
3. METODIKA	10
4. ZÁPADOČESKÁ METROPOLE PLZEŇ	12
4.1 Plzeň město současnosti	12
5. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY PLZNĚ	13
5.1 Geografická poloha a geologické podmínky města Plzně	13
5.2 Hydrologické podmínky	15
5.3 Podnebí	15
5.4 Vývoj krajiny v okolí Plzně	15
5.4.1 Kulturní krajina Plzně	16
5.4.2 Středověká krajina a urbanizace krajiny	16
5.4.3 Krajina současnosti	18
6. PAMÁTKOVÝ URBANISMUS	19
6.1 Urbanistický vývoj města Plzně od jeho založení	19
6.2 Stará Plzeň	19
6.3 Nová Plzeň	21
6.3.1 Plzeň město gotiky	21
6.3.2 Období pozdní gotiky a nástup renesance	29
6.3.3 Plzeň období baroka	36
7. URBANISTICKÝ VÝVOJ 19. – 21. STOLETÍ	40
7.1 Plzeň lázeňské město, zkáza a demolice	40
7.2 Modernizace a radikální přeměna města	48
7.3 Plzeň v období 2. světové války	57
7.4 Poválečné období, období urbanistických ambicí	58
7.5 Období normalizace	60
7.6 Vývoj urbanismu po roce 1989	62
8. DISKUZE	66
9. ZÁVĚR	70
10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	72
10.1 Literatura	72
10.2 Internetové zdroje	74

11. SEZNAM PŘÍLOH.....	75
11.1 Obrazová část.....	75
11.2 Tabulky:	79

1. ÚVOD

Motto:

„Nedědíme zemi po našich předcích, nýbrž si ji vypůjčujeme od našich dětí“.

Antoine de Saint-Exupéry

Město a jeho urbanisticko - architektonický vývoj je neodmyslitelně spjat s historií daného místa, s rozvojem lidské společnosti a s dalšími mnohými aspekty, které jej neustále ovlivňují. Město, jako nepřetržitý organismus, si svojí podobu utváří, přizpůsobuje a neustále přestavuje po celou dobu své existence. Na tomto základě je město zrcadlem hodnot lidské společnosti a domovem mnoha lidí, místem pracovních příležitostí, místem, kde jeho obyvatelé tráví většinu času. Město je prostorem, kde máme své kořeny, místem, kam se spousta z nás s radostí vrací a kde se cítíme uvolněně, bezpečně a spokojeně.

Ve své podstatě takové místo plní mnoho funkcí potřebných k zabezpečení života nejen svých vlastních obyvatel, ale i obyvatel dalších částí, které se nacházejí v jeho bezprostřední blízkosti. Mezi hlavní funkce města patří funkce obytná, odpočinková, funkce pracovní, obchodní, dopravní, vzdělávací, administrativně správní, funkce trávení volného času, ale také funkce historická a památková.

V důsledku rozvoje společnosti, jeho jednotlivých aktivit, prodělala všechna města od počátku svého vzniku radikální urbanistické proměny a složité cesty do přítomnosti. Urbanistický vývoj provázel Plzeň celou jeho historií a na základě celospolečenských procesů docházelo k neustálým přeměnám.

2. CÍLE PRÁCE

Téma Urbanistického vývoje města Plzně jsem si vybrala proto, že v tomto městě bydlím, a také proto, že současná západočeská metropole má velmi bohatou a vzrušující historii, která stojí za prostudování.

Bakalářská práce si klade za cíl zmapovat jednotlivé etapy urbanistického vývoje města Plzně od jeho vzniku až po současnost. Snahou bude srovnání významu jednotlivých období a dopad urbanismu na utváření sídelního města, na zastavěnost území a vliv urbanizace na změnu krajiny. Klíčovým tématem je snaha specifikovat období 19. až 20. století se zaměřením na vnitřní město. V popředí mého zájmu je především historická zástavba, která postupem času ne zrovna šetrnou formou zmizela, byla zbourána a na její místo se dostala někdy až nevhodná občanská vybavenost. Na základě použitých pramenů bude provedeno vyhodnocení, jakým způsobem urbanismus ovlivňoval městský život a sídelní krajinu západočeské metropole. Přínosem této práce bude zmapování vývoje města Plzně do současnosti a porovnání jakým způsobem bylo dosaženo optimálního propojení historické zástavby s novou koncepcí územního plánování.

3. METODIKA

Prvním krokem, který bude při zpracování této bakalářské práce proveden, bude shromáždění faktografické literatury. Literatura napomůže ke zpracování hutné literární rešerše na téma urbanistického vývoje města Plzně. Po následném vymezení souhrnných zdrojů k danému tématu bude práce rozdělena do jednotlivých oddílů.

V prvním oddíle bude provedeno seznámení s předmětem bakalářské práce, kde ústředním tématem je město Plzeň, město současnosti. Základní údaje o městě, socioekonomických faktorech, kultuře, historii a dalších zajímavostech poskytnou ucelenou představu o podobě a výrazu města. K tématu bude použita tematická literatura s náhledem na současnost Plzně.

V další kapitole pomocí mapových podkladů a vyhledávaných publikací bude uskutečněno nastínění přírodních podmínek, které měly význam na utváření krajiny daného místa a život ve městě.

Tyto úvodní kapitoly čtenáře navedou do hlavního oddílu bakalářské práce, který bude sledovat postupné etapy historického vývoje města od jeho samotného založení. Ústřední kapitola tohoto oddílu bude členěna do několika podkapitol. Snahou bude srovnání významu jednotlivých historických období vývoje města a dopad urbanismu a urbanizace na utváření sídelního celku, zejména jeho změny. Zájmovou oblastí bude historické centrum a jeho okolí. K zmapování historického vývoje města bude využita literatura zachycující vývoj urbanismu a ochranu památkové péče. Základním zdrojem k jednotlivým obdobím bude tematická literatura, především Dějiny města Plzně, autor Malivánková Wasková a kol. (2014), rozsáhlá dvousvazková publikace a další podklady pro vymezení památkové péče, především kniha: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, autor Karel Kuča (2002). Dále budou využity veduty města, které byly první věrnou kopií zachycující obraz města. Podkladem zde budou prameny uložené v archivech.

Nedílnou součástí kapitoly o historii města budou začátky plánování a územních plánů. Zde budou využity literární zdroje a dále mapové podklady v systému GIS a další mapové zdroje.

Závěrem bude provedeno zamyšlení nad vývojem města z hlediska územních plánů s dopadem na urbanismus města a jeho vývoj. Zdrojem budou mapové podklady v aplikaci GIS (Geografický informační systém) a historické mapy Archivu města Plzně.

4. ZÁPADOČESKÁ METROPOLE PLZEŇ

4.1 Plzeň město současnosti

Plzeň, Evropské město kultury pro rok 2015, ležící na jihozápadě České republiky, je největší západočeskou metropolí a hlavním centrem regionu. S počtem necelých 170 000 obyvatel se řadí mezi čtyři největší města v České republice (Český statistický úřad 2016). Dnešní město, žijící svůj život na březích čtyř řek Radbuzy, Úhlavy, Úslavy a Mže, je známé především výrobou piva. Městský pivovar založený v letech 1839-1842 a chráněná značka plzeňského piva je dodnes známkou nejvyšší kvality (Malivánková Wasková a kol. 2014). Mezi nejvýznamnější průmyslová odvětví zastoupená v Plzeňském kraji patří strojírenský průmysl. Škodovy závody, charakteristické značkou okřídleného šípů, založené na konci 19. století významným podnikatelem Ing. Emilem Škodou jsou známé po celém světě. Umění a kultura sehrála v historii města také významnou úlohu. Plzeň se může pochlubit první vytištěnou knihou z roku 1468 (Douša a kol. 2004).

Obrázek 1: Plzeň, město současnosti¹ (URL 1)

¹ Pohled z jihu na vnitřní město. Dominanta katedrály sv. Bartoloměje. Střed města lemuje parková úprava ve formě sadového okruhu, kterou tvoří z jihu Smetanovy sady, následují Kopeckého sady, Šafaříkovy sady, Křižíkovy sady a Sady 5. května.

Domy s uměleckými styly střídající se na plzeňských fasádách jsou fenoménem zdobících stavby na náměstí a jeho přilehlém okolí. Z historického hlediska nelze opomenout působení císaře Rudolfa II. s celým svým dvorem v letech 1599-1600. Plzeň se touto událostí stala hlavním městem Českého království a Svaté říše římské. (Hausner, Bělohávek, 1988).

Původní městské hradby postavené na počátku 14. století vynikaly svojí jedinečností a nedobytností (Bernhardt a kol 2014). Historický střed města byl v roce 1989 vyhlášen městskou památkovou rezervací (Kuča, Kučová 2002). Hlavní dominantou města Plzně je velkolepá gotická katedrála sv. Bartoloměje s proslulou Plzeňskou Madonou a s nejvyšší kostelní věží (102,2 m) v celé České republice (Matušková a 2007). Ve městě sídlí Západočeská univerzita, která má humanitní základy již v 15. a 16. století (Douša a kol. 2004). V roce 1993 byla založena Plzeňská diecéze, v jejímž čele stál biskup František Radkovský (Douša a kol 2004).

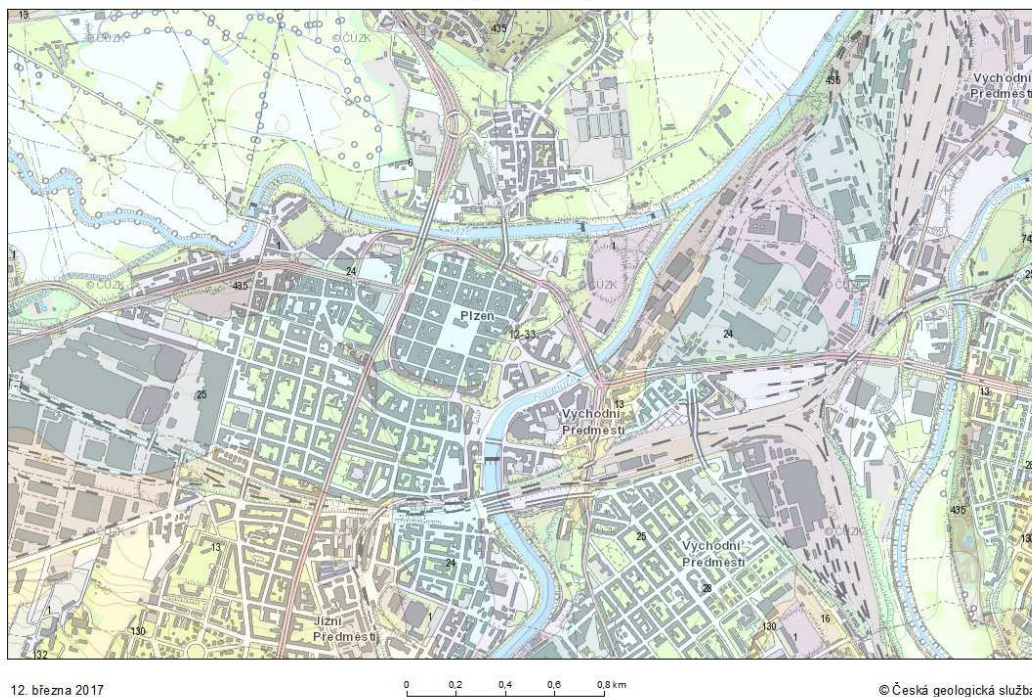
5. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY PLZNĚ

5.1 Geografická poloha a geologické podmínky města Plzně

Plzeňská kotlina, místo založení středověkého města Nová Plzeň, je přirozeným přírodním jádrem Plzeňska, středobodem mezi výběžky Brd, masivem Šumavy a Českého lesa (Kumpera 1995). Kotlinu ze severu uzavírá Krkavecká pahorkatina, na jihovýchodě Radyňská vrchovina a na východě Radečské pásmo. Kotlina je nejvýchodnější a zároveň nejnížší částí západočeské pánve (Matušková, Novotná 2007).

V severní části Plzně převládají pískovce a lupky permokarbonu, západněji pak chloriticko-sericitické a biotitické fylity proterozoika. Na jihovýchodě v okolí Plzně zasahují břidlice a pískovce barrandienského ordoviku a břidlice a droby s vložkami buližníků. Významné okrsky tvoří pokryvné útvary neogenních písků, jílu a štěrků, z kvartérních především sprašové hlíny a v bližším okolí Plzně i spraše a malé plochy štěrkopískových teras (Plzeňský kraj 2006).

Geologická mapa

Obrázek 2: Geologická mapa Plzně 1:50 000 (URL 2)

Legenda k mapě:

	435	valounové pískovce, slepence, pískovce, prachovce, jílovce, uhelné sloje, brekcie, tufy a tufity
	430	pestrobarevné pískovce, arkózovité pískovce, valounové pískovce a slepence, jílovce, prachovce
	132	jíly, písky, štěrky
	130	štěrky, písčité štěrky, písky s vločkami jílu
	25	písek, štěrk
	13	kamenitý až hlinito-kamenitý sediment
	1	navážka, halda, výsypka, odval
	6	nivní sediment
	16	spraš a sprašová hlína

5.2 Hydrologické podmínky

Ve výšce 300 m n. m. se stékají, téměř na jediném místě, čtyři řeky v řeku Berounku (Matoušková, Novotná 2007). Soutok přibližně stokilometrových řek Mže, Radbuzy, Úhlavy a Úslavy je v České republice výjimečným jevem. Hydrografická poloha umožňovala Plzni schopnost obrany města, hospodářský rozvoj, ale i zároveň ohrožení města povodněmi (Anderle a kol. 2008).

Řeky Mže, Radbuza, Úhlava a Úslava tvoří terasové stupně různých výšek - svrchní, střední a spodní. Centrum města se nachází na spodní v nadmořské výšce 310 m n. m., nejnižší bod je pak na hranici města v Bukovci, kde řeka Berounka opouští Plzeň v nadmořské výšce 293 m n. m. Nejvyšší bod Plzně je pak vrchol Val ve výšce 434 m n. m. při jižním okraji Plzně (Matoušková, Novotná 2007). V místech dnešní Plzně byly původní terasy postupně plošně zarovnány (Vařeka a kol. 2012).

5.3 Podnebí

Klimatické podmínky Plzně jsou specifické. Plzeňská pánev je ze všech stran obklopena vyššími polohami, leží tedy v závětrí a ve srážkovém stínu. Průměrné roční množství srážek patří v regionu k nejnižším. Podnebí je mírně teplé. Na podzim a v zimě se často střídají mlhy s nízkou oblačností a inverzemi. Ve středu Plzně převládá chladné a mlhavé počasí (Matoušková, Novotná 2007).

5.4 Vývoj krajiny v okolí Plzně

Krajina Plzně prodělala během svého dlouhého vývoje značné množství změn a zásahů (Matoušková Novotná 2007). Území města bylo kdysi dnem prvohorního moře (Skala 2002). Vlastní vývoj krajiny spadá do období konce druhohor, kdy bylo křídové moře na ústupu, území se stalo souší a došlo k pevninskému geomorfologickému vývoji krajiny (Skala 2002). Plzeňská kotlina obklopená pralesy a protkaná bohatým říčním systémem tvořila uzavřené území, kterému se lidské společnosti dlouho

vyhýbaly. V období starší doby kamenné se člověk obývající Plzeňskou kotlinu živil převážně lovem a změna krajiny nebyla nijak výrazná (Skala 2002).

5.4.1 Kulturní krajina Plzně

Kulturní krajina v okolí Plzně se ve srovnání s územím České republiky vyvíjela později (Skala 2002). V období neolitu se člověk začal živit rostlinnou stravou, prosperovalo zemědělství, nutnost lovu se snížila. V okolí Plzně se pěstovala pšenice, ječmen, chovala se domácí zvířata, hlavně hovězí dobytek. Krajina se postupně měnila, docházelo k odlesňování ploch. V 1. polovině 1. tisíciletí nastalo stěhování národů. Tento akt měl vliv na lesní porosty, které opět pomalu začaly převládat nad zemědělskou půdou, která nebyla tolik využívána. Plzeň byla pouze průchozím místem, nebyla trvale osídlena. Teprve postupné osídlování území a expanze zemědělství v 7. a 8. století znamenalo pro krajinu velké změny (Skala 2002).

5.4.2 Středověká krajina a urbanizace krajiny

V období středověké kolonizace, kolem roku 1295, bylo založeno město Plzeň (Malivánková Wasková a kol. 2014). Zrození města zásadně ovlivnilo vzhled a uspořádání krajiny. Nové centrum přilákalo obyvatele z celého okolí a ti začali hospodařit na přilehlých pozemcích ve tvaru úzkých dlouhých pásů. Původní zalesněné okolí Plzně změnilo radikálně svojí podobu. Kultivací půdy lesy postupně ustupovaly, vznikala první erozivní místa. Ráz krajiny měl zemědělskou podobu (Skala 2002).

Husitské války na začátku 15. století dočasně zbrzdily rozsáhlé kácení lesů a využívání zemědělské půdy. Až na počátku 2. poloviny 15. století opět dochází k postupnému opracování půdy. Zemědělská plocha se opět navyšovala, což znamenalo úbytek lesních ploch (Skala 2002). Odlesňování provázelo pěstování nových plodin, rozvíjelo se pastevectví a byl dán základ rybníční soustavy. Z této doby (rok 1460) pochází poblíž obce Volevec, dnes Bolevec, Bolevecká soustava rybníků (Douša a kol. 2004). Posun ve zvýšení počtu ploch lesů přinesla opět až třicetiletá válka, která ovlivnila hospodářské využívání krajiny. Snížení antropického působení

na zemědělskou půdu mělo pozitivní vliv na opětovné rozvíjení krajinné struktury (Skala 2002).

V 18. století, při nástupu zemědělství a prováděné raabizace, se opět značně zvýšila výměra orné půdy (Douša a kol. 2004). Nebývalý rozmach zaznamenal i chov dobytka a pastevectví, což ale přineslo negativní dopad na krajinnou skladbu. Tato nepříznivá situace trvala až do začátku 20. století. Mezitím v roce 1832 založil tehdejší purkmistr Martin Kopecký okrašlovací spolek a nechal vybudovat lázně a Lochotínský park (Bernhardt a kol. 2016a). Nepříznivé ale bylo v této souvislosti vysazování nepůvodní vegetace, např. trnovník akát a další (Skala 2002). Pozitivní stránkou byla výsadba dřevin na veřejných místech a podél komunikací (Domanický 2013).

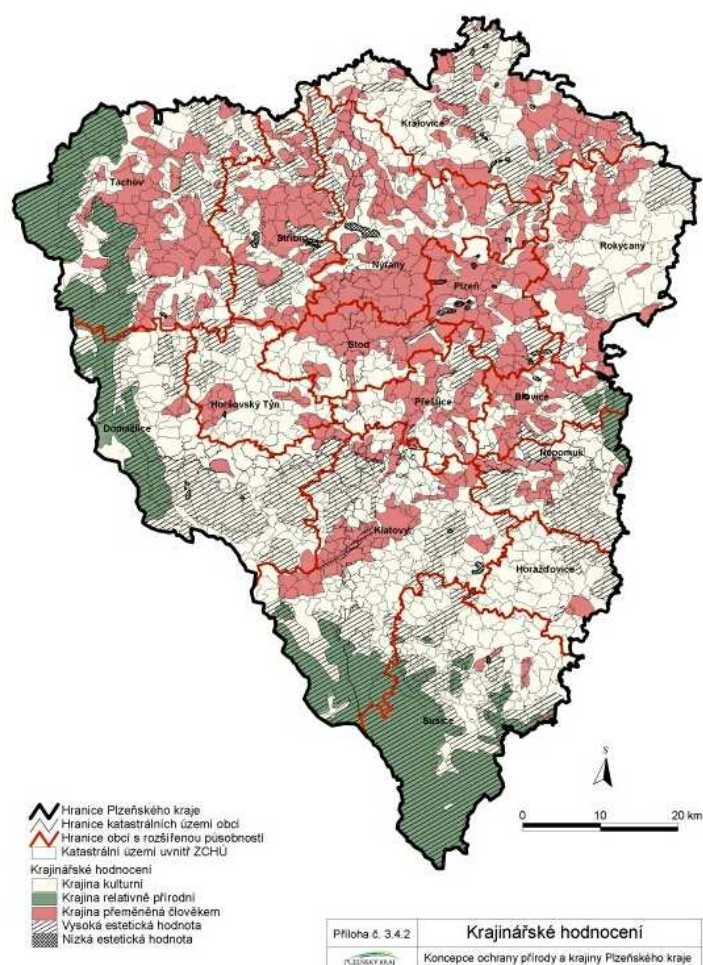
Rychlý vývoj města a strmý nárůst obyvatel znamenal zastavování značné části území, docházelo k napřimování a regulaci vodních toků. Město se postupně měnilo v průmyslové centrum, převážně v oblasti potravinářství a strojírenství (Skala 2002). Výstavba nových budov, nádraží, trestnice, vznik nových komunikací přetvářely nejen vzhled města, ale také příměstskou krajinu (Domanický 2013).

Nastupující 50. léta 20. století znamenala dramatické změny příměstské krajiny. Původcem těchto změn byly převratné politické a ekonomické změny. Došlo ke změnám ve vlastnických poměrech, k přechodu ze soukromého zemědělství na velkovýrobní technologie. Průmysl se sdružoval do velkých koncernů, například bývalé Škodovy závody. Zhoršovala se kvalita životního prostředí a to mělo účinek i na okolní krajinu. Velký vliv na přetváření krajiny mělo budování nových sídlišť - Lobež, Doubravky, Slovan a dalších. Mizely trvalé travní porosty, docházelo k úbytku stabilizačních prvků v krajině.

Po roce 1989 nastal nový vývoj krajiny. Změna práv, dotační politika, nadprodukce potravin, to vše vedlo k útlumu zemědělského využívání krajiny a ke snížení zemědělského půdního fondu. V popředí zájmu byla výstavba rodinných domků, která ovlivnila využívání uvolněných ploch (Skala 2002).

5.4.3 Krajina současnosti

Dnešní doba s sebou přinesla nutnost chránit krajinu před negativními vlivy jak antropickými, tak přírodními. Na základě toho zastupitelé Plzeňského kraje schválili Koncepti ochrany přírody a krajiny v Plzeňském kraji. Koncepte v sobě zahrnuje ochranu a zvyšování biologické diverzity, dosažení ekologicky stabilní a esteticky vyvážené krajiny, obnovení struktury krajiny, omezení fragmentace krajiny a zvyšování estetické hodnoty krajiny (Plzeňský kraj 2006).

Obrázek 3: Koncepte ochrany přírody a krajiny Plzeňského kraje² (URL3)

² Mapa znázorňuje přeměnu přírodní krajiny v okolí Plzně na krajinu kulturní. Krajina kulturní, krajina relativně přírodní, krajina přeměněná člověkem, krajina s vysokou estetickou hodnotou, krajina s nízkou estetickou hodnotou.

6. PAMÁTKOVÝ URBANISMUS

Bakalářská práce bude zaměřena na památkový urbanismus a jeho ovlivňování dnešní architektury města Plzně. Památkový urbanismus je obor, jehož cílem v průběhu územního plánování a investiční výstavby je ochrana, obnova a regulace dalšího rozvoje historických celků měst a venkovského osídlení (Kuča, Kučová 2000). Tradice památkové péče a ochrany spadá do roku 1950, kdy byl schválen program obnovy vybraných památek. Koncepce ochrany historických měst se dále připravovala v letech 1972-1973. Na základě zákona o státní památkové péči byla schválena památková kategorizace mnoha historických měst a obcí (Kuča, Kučová 2000).

Plzeňské městské jádro bylo vyhlášeno městskou památkovou rezervací v roce 1989 (Douša a kol. 2004). Památková rezervace znamená kompaktní ochranu urbanistické struktury památkově významného území a všechny ostatní stavby v tomto prostoru by měly respektovat historický ráz území a měly by se řídit charakterem místa (Kuča, Kučová 2000). Milena Hauserová zmiňuje podobu prostředí, které nás obklopuje, jako důsledek změn, které jej významně přetvářely od dávných dob až do současnosti. Pro porozumění dnešního stavu prostředí je významný pohled do minulosti (Hauserová 2016).

6.1 Urbanistický vývoj města Plzně od jeho založení

V této kapitole bude podrobněji shrnuta urbanistická geneze nového města Českého království, se zaměřením na rekapitulaci stručného přehledu historie města od vzniku až po jeho složitou cestu k dnešku. Bude provedena snaha definovat základní vliv hospodářského a politického vývoje města na vývoj lokačního urbanismu.

6.2 Stará Plzeň

Vzniku nového města Českého království Nová Plzeň předcházela již existující starší sídelní aglomerace. Přemyslovský hrad lokalizovaný v okolí dnešního Starého Plzeňce, který byl nazýván Stará Plzeň (Douša a kol. 2004). První historicky doložený zápis se nachází v kronice merseburského biskupa Dětmara, který popisoval porážku

vojska císaře Oty II. knížetem Boleslavem II. v plzeňském podhradí roku 976 (Pflegerová 2016). Hrad se postupně stal součástí hradské soustavy, správního systému knížecích Čech (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Důležitost dálkových komunikací mezi Prahou a Řeznem využívaných Přemyslovci, kteří se zde zúčastňovali říšských sněmů, ovlivňovala vývoj staroplzeňské aglomerace, která nabývala na politickém a hospodářském významu (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Původní osídlení Staré Plzně tvořilo hradiště na ostrožně Hůrka nacházející se na levém břehu řeky Úslavy. V jeho okolí vedla právě Řezenská stezka. Areál středověkého hradiště byl čtyřdílný, složený z části obce, dvou předhradí a na jižní straně opevněného podhradí (Anderle a kol. 2009).

Hromadění podhradského osídlení s rušným tržištěm mělo snahu stát se městem. Přemyslovský hrad, k postupně se rozvíjející severní komunikaci na trase Praha Norimberk a s rozpadem hradské organizace, přestal splňovat požadavky na výstavbu nového politického a obchodního centra a postupně začal ztrácet na významu (Anderle a kol. 2009). Přeměna Starého Plzně v opevněné gotické správní město byla obtížná. Středisko se stalo po právní, komunikační a urbanistické stránce stagnujícím sídlištním útvarem. Jeho rozmach dospěl ke svým limitům (Douša a kol. 2004).

Plzeňský rodák, archivář a historik Miroslav Bělohlávek, popsal Plzeňské podhradí (dnešní Starý Plzenec) jako tržní místo, jehož geografická poloha nebyla příznivá k rozvinutí a výstavbě městského sídliště (Bělohlávek a kol 1965). Význam podhradí zanikl ve 13. století. Z tohoto důvodu bylo nutné založit v Plzeňské pánvi nové centrum řemeslné výroby a obchodu, které by mělo důležité místo v hospodářském, politickém i vojenském vývoji státu (Bělohlávek a kol. 1965). Kamenným svědkem Staré Plzně je zachovaná románská rotunda Svatého Petra, dnes národní kulturní památka (Viktora a kol. 2000).

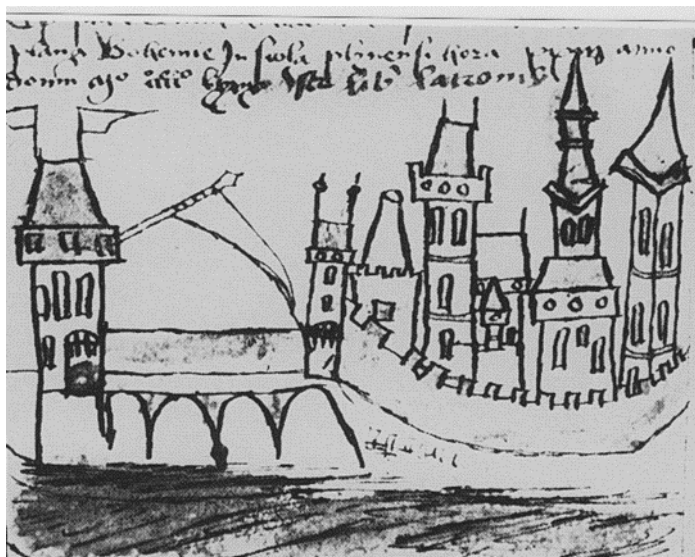
6.3 Nová Plzeň

6.3.1 Plzeň město gotiky

Město Nová Plzeň začíná psát svojí historii v období gotiky na konci 13. století, asi kolem roku 1295 (Malivánková Wasková a kol. 2009). Gotika je stavební sloh vznikající v první polovině 12. století ve Francii (Sedláková 2004).

Název gotika pochází od Gótů. Gotická architektura se vyznačuje typickými znaky. Patří sem lomený oblouk, žebrová klenba a další kamenosochařská výzdoba. Typickými gotickými stavbami jsou kostely, kláštery, hrady, měšťánské domy. Gotika ve své podobě usilovala o maximální vertikálnost, lehkost, vzdušnost a světlost. Na naše území gotika pronikla mnohem později, až ve druhé polovině 13. století (Sedláková 2004).

Název Nová Plzeň, který město dostalo, nebyl zpočátku ženského rodu. Jméno západočeské metropole bylo až do konce 16. století rodu mužského. Plzeň byla nazývána Nový Plzeň (Kuča 2002).

Obrázek 4: Veduta Jana z Plané, rok 1480³ (URL 4)

³ Perokresba, na které je vyobrazena Plzeň. Pětice věží obehnaných zdí představuje obecné vyjádření města, kde zřejmě uprostřed je věž kostela sv. Bartoloměje. Zdroj: Anderle a kol. 2009, Historický atlas České republiky, sv. č. 21.

Založení Nové Plzně se neslo v souvislosti s kolonizační politikou přemyslovských králů, kteří zakládali nová česká města jako střediska obchodu a řemesel (Kumpera 1995). Na jejím začátku musel existovat nějaký plán, ovšem půdorysný plán se z té doby nedochoval. Podoba města je známá pouze z vedut a historických pramenů věrně zachycujících podobu místa (Bernhardt 2008).

Snahou bylo postavit zcela nový sídlištní útvar na výhradně novém místě, které by patřilo mezi nejpřednější královská města v Čechách (Kuča 2002). Veškeré toto dění a průběh celého stavebního vývoje byl značně ovlivňován politickými, ekonomickými, přírodními a válečnými událostmi. Město se po urbanistické a architektonické stránce neustále vyvíjelo (Bernhardt a kol. 2014).

Český král Václav II. pověřil tehdy lokátora Jindřicha výstavbou nového sídelního města, které by neslo prvky nejmodernějších urbanistických zásad (Malivánková Wasková a kol. 2014). Lokátor byla funkce náležející k nejvýznamnějším a nejvlivnějším ve své době (Hauserová 2016). Lokace místa pro takto pověřeného lokátora znamenala vynaložit nemalé finanční prostředky na vznik nového sídla.

Obrázek 5: Veduta od Jana Willenberga z roku 1602⁴ (URL 4)

Nutnost účelného rozdělení plochy k vytvoření nového sídelního útvaru a k vyměření polností si vyžadovala zvolit jasné, přehledné a snadno zvládnutelné

⁴ Ústředním motivem je kostel sv. Bartoloměje. Pravá část znázorňuje Malické předměstí s kostelem Všech svatých. V levé části obrázku je františkánský kostel. Zajímavostí je, že jedna z věží má zakončení bez špičky. Zdroj: Paichl P., online: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/veduty.htm> cit.: 12. 08. 2016.

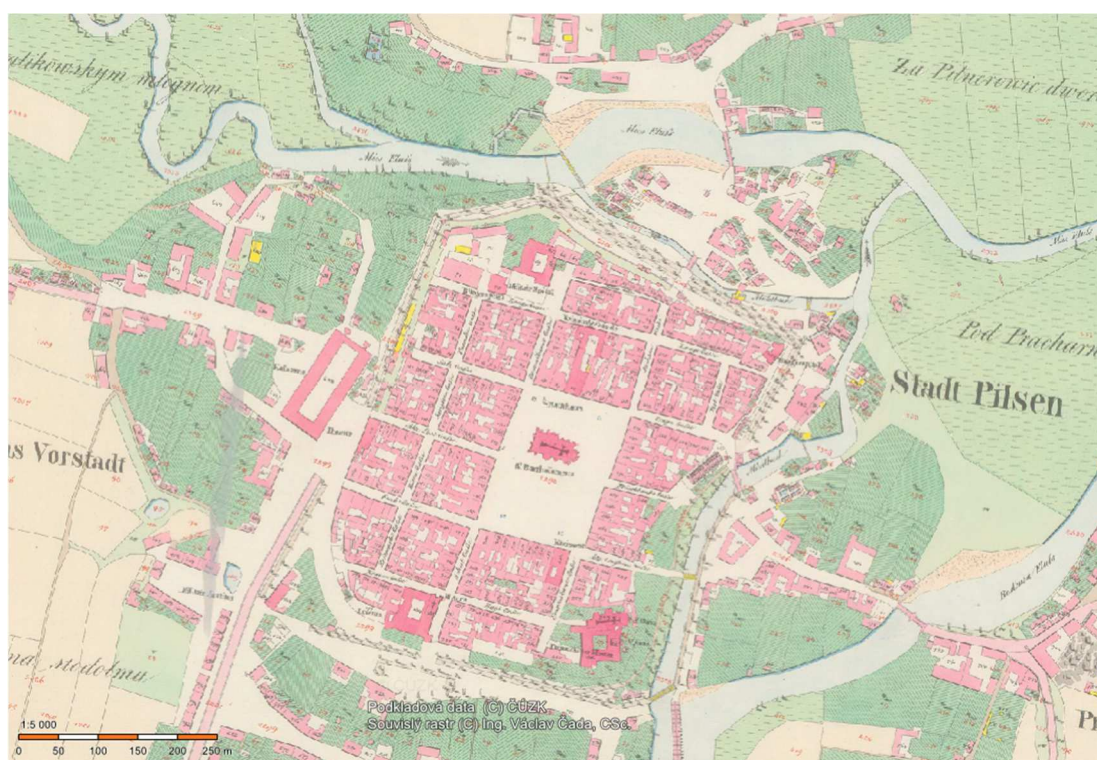
nákresy pro vytýčení veřejných prostranství, vedení komunikací a rozvržení parcelační skladby bloků. Shodný záměr bylo třeba sledovat při parcelaci zemědělských pozemků (Hauserová 2016).

Město Nová Plzeň vzniklo jako zcela nový urbanistický celek bez návaznosti na předcházející osídlení, na „zeleném drnu“, na volném nezastavěném prostranství, přizpůsobeném geografickým podmínkám (Bernhardt a kol. 2013). Krajina v okolí tohoto místa, dříve než vyrostlo samotné město, byla již osídlena malými obcemi (Vařeka a kol. 2012). Obec Malice (dnešní Roudná) na severní straně, s kostelem Všech svatých, který byl před výstavbou kostela sv. Bartoloměje farním kostelem a na jižní straně obec Bory (Bernhardt a kol. 2014). Prvními kolonisty nového města byli zřejmě Němci, část tvořili někteří obyvatelé Starého Plzeňce a kolonisté z blízkého okolí. Osídlenci si zakupovali stavební parcely a k nim příslušející zemědělskou půdu (Kumpera 1995).

Nové správní centrum západních Čech vzniklo vybudováním města 9 km směrem od původního hradiště, v místech, kudy dříve procházela Norimberská stezka (Anderle a kol. 2009). Město nazvané Nová Plzeň, lokačně usazené do prostoru Plzeňské kotliny, mělo strategickou polohu. Volba místa připadla nejvhodnějšímu místu na skalnaté a přírodou chráněné nízké terase naproti již stojícímu kostelu Všech svatých, poblíž soutoku Mže a Radbuzy. Řeky zajišťovaly skvělou ochranu města ze dvou stran a kvalitní půdu pro zemědělství. Veškeré výsady Starého Plzeňce zároveň přešly na Novou Plzeň, arcijáhenství (titul a úřad duchovního) a dočasně i mincovnu. Městu byly přiděleny pozemky v počtu 168 sáhů po 42 jitrech a celá řada vesnic Slovany, Doudlevice, Radobyčice, Útušice, Černice, Božkov, Koterov, část Lobež (Kuča 2002). Ojedinelost lokalizace Plzně předurčovala město jako centrum západních Čech. Umístění na spojnici mezi Prahou, Norimberkem, Řeznem a Chebem umožňovalo městu vznik hospodářského, obchodního a kulturního centra (Bernhardt a kol. 2014). Plzeň se stala nejen nejmladším středověkým českým městem, ale i zároveň jedním z největších. (Kuča 2002). Svými rozměry patřila Plzeň po Praze a Kutné Hoře k největším v Čechách (Kumpera 1995).

Nejstarší gotická památka, samotný půdorys města, měl šachovnicové uspořádání (Malivánková Wasková a kol. 2014). Tento univerzální princip racionálního,

sociálního a estetického řešení, rozšířený v celé latinské Evropě, přivedl k naprosté dokonalosti v českých zemích král Přemysl Otakar II. (Douša a kol. 2004). Velkoryse koncipovaný půdorys centra splňoval tehdejší nejmodernější urbanistické požadavky a je dodnes vynikajícím dokladem středověkého urbanismu (Bernhardt a kol. 2014). Ve své době půdorys patřil mezi největší v Čechách. Na ploše přibližně 20 ha (460 x 430 m) s 15 téměř pravidelně pravoúhle křížícími se ulicemi vyrostlo asi 290 domů. Podle archeologických nálezů pokrývala krátce po založení města celé náměstí s ulicemi primitivní dlažba z mnoha oblázků a valounů (Malivánková Wasková a kol. 2014). Domovní parcely byly široké asi 12 m, ojediněle menší, spíše byly širší. Domy s původně dřevěnou konstrukcí byly ve 14. století postupně nahrazovány stavbami zděnými (Bernhardt a kol. 2014).

Obrázek 6: Císařský otisk města Plzeň z roku 1841⁵, měřítko 1:5 000 (URL 6)

⁵ Zahrady, louky s ovocnými stromy obklopující půdorys města se šachovnicovým uspořádáním. Vpravo Pražské předměstí, vlevo Jižní předměstí. Zdroj: Katalog objektů stabilního katastru, online: https://mapy.plzen.eu/Files/gis/aplikace_mapy/staremapy/Katalog_objektu_SK.pdf, cit.: 25. 02. 2017).

Přízemí domů měla v pozdější době zděné gotické portály, klenutá sklepení se studnami. Patra byla dřevěná nebo hrázděná, nedostatečně chráněná proti požárům. (Kumpera 1995).

Nově vznikající plzeňské městské domy procházely bohatou stavební, politickou, sociální a hospodářskou proměnou. Město se po urbanistické a architektonické stránce komplexně rozvíjelo (Bernhardt a kol. 2014).

Samotné náměstí, významný urbanistický prvek, s rozlohou 193 x 139 m se oproti jiným středověkým náměstím lišilo hlavně svojí velikostí. Vzniklo vynecháním několika bloků. Dodnes je ve městě zachována šachovnicová dispozice s téměř čtvercovým náměstím s dominantou farního chrámu Sv. Bartoloměje (Kuča 2000). Středověké náměstí bylo v minulosti méně prázdné než dnes. Plzeň měla asi kolem 2000 obyvatel a asi 750 žilo na předměstích města. Centrum města posléze doplňovaly stavby, škola, městský hřbitov, masné krámy, apatyka, ale i strážnice a v neposlední řadě stromy (Kuča 2000). Současné centrum je ošizené o zeleň, kterou nahrazuje pouze sadový okruh vytvořený na místě odstraněných původních hradeb.

Lokačním záměrem při zakládání města bylo budování sakrálních staveb, které určovaly základní podobu a urbanistický rozvrh města. Naprosto neobvyklé v té době bylo umístění dnešní historické monumentální památky kostela sv. Bartoloměje přímo do plochy náměstí (Bernhardt a kol. 2013). Svými rozměry a architektonickou náročností náležel kostel mezi nejvýstavnější gotické kostely českých měst v lucemburské době až do začátku husitských válek. Kostel získal později farní funkci, kterou měl zpočátku kostel Všech Svatých v obci Malice na severním předměstí (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Stavba kostela započala v první polovině 14. století (Anderle a kol. 2009). Kostel byl mimo jiné vybaven opukovou soškou Plzeňské Madony, nejkvalitnější podoba zaalpského sochařství, která je nejcenějším uměleckým dílem v Plzni (Malivánková Wasková a kol. 2014). Dokončení památky kostela se datuje do druhé poloviny 15. století (Bernhardt a kol. 2014). Samotný kostel sv. Bartoloměje nebyl postaven uprostřed náměstí, tak jako většina jeho předchůdců v jiných městech, byl umístěn na

průsečíku diagonál spojující protilehlé rohy městského obvodu. Na konci první diagonály byl založen na jihovýchodě klášter minoritů, později františkánů, s kostelem Nanebevzetí Panny Marie a na severozápadě klášter dominikánů s kostelem sv. Ducha. Oba tyto kláštery byly zakomponovány do linie městského opevnění a staly se jeho součástí (Kuča 2002). Trojice dominant zdůrazňovala v městském půdorysu a panoramatu charakter centrální kompozice. Druhou diagonálu tvořila stezka mezi Pražskou branou na východní straně a Řezenskou branou směřující na západní stranu města (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Mezi další významné sakrální stavby v tomto období patřil kostel sv. Mikuláše z roku 1406 ležící za městskými hradbami nad řekou Radbuzou v obci Litice (Malivánková Wasková 2014). K obci Litice patřil také původní románský kostel sv. Petra a Pavla, umístěný nad pravým břehem řeky Radbuzy a ležící nedaleko historického jádra. Kostel, který byl na počátku 14. století nahrazen gotickou stavbou (Malivánková Wasková a kol. 2014). Významnou památkou byl i hrad Radyně (Karlskrone) vybudovaný u obce Starý Plzenec Tento byl založen asi kolem roku 1356 a byl korunou královské moci Karla IV. (Malivánková Wasková a kol. 2014).

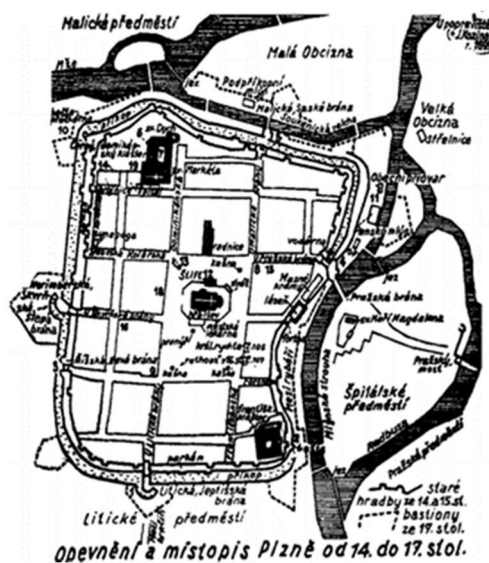
Neoddělitelnou součástí nově vznikajícího města bylo městské opevnění. Historické zděné zdvojené hradby vznikající na počátku 14. století byly velmi důležitou součástí ochrany města a postupně město obkružovaly a plnily svojí obranou funkci. Po dlouhá staletí se staly nedobytnými. Asi z roku 1939 pochází rekonstruovaný plán opevnění a místopis Plzně od 14. do 17. století (obr. 7), který zachycuje historické centrum s opevněním a s vodními toky (Matušková, Novotná 2007).

Hradby, vysoké 7 metrů a široké 2 metry, byly zakončené ochozem, cimbuřím s mnoha věžemi (Bernhardt a kol. 2013). Hradební opevnění přerušovaly čtyři asymetrické hlavní brány, které tvořily zásadní městské vstupy a výstupy. Nejvýznamnější Pražská brána směřovala severovýchodně na Prahu, dnešní Pražská ulice. Ve směru na Žatec ústila severní Malická brána, dnešní Saská ulice. Do Klatov mířila Litická brána, nazývaná též později Jeptišská, dnešní ul. B. Smetany. Západním směrem na Norimberk ústila Říšská brána, dnešní Skvrňanská ulice. V prostoru před hradbami byl vybudován parkán široký 14 metrů, který byl zakončen příkopem

zaplněným vodou. Parkán, zvaný také „zwinger“ byl většinou vyplněn domky chudiny (Bernhardt a kol. 2013).

Městské hradby neustále vylepšované, nepodlehly ani několikerým nájezdům ze strany husitů na počátku 15. století (Bernhardt a kol. 2014). Teprve až v roce 1618 byly městské hradby prolomeny a město bylo dobyto generálem Petrem Arnoštem Mansfeldem (Douša a kol. 2004).

Hospodářský, politický i kulturní rozvoj učinilo z Plzně ve 14. století prosperující, reprezentativní a vzkvétající královské město a jedno z nejvýznamnějších seskupení v zemi. Působením všech těchto aspektů se sídelní útvar velmi rychle rozvíjel a rozšiřoval. Zvětšující se město s velkým počtem obyvatel si postupně vyžadovalo další nové prostory (Kuča 2000).

Obrázek 7: Plán města od 14. do 17. století⁶ (URL 7)

⁶ Obrázek znázorňuje centrum města, které je obkrouženo hradbami. Na severní straně Malické předměstí s Malickou branou. Na západní straně Říšská brána. Na jižní straně Litické předměstí s Litickou branou a na východní straně je město uzavírající Pražská brána, pod kterou protéká Mlýnská strouha s Panským mlýnem. Zdroj: Matušková, Novotná 2007, Geografie města Plzně.

Nedostatek nových míst ke kolonizaci v centrální části s sebou přinesly vznik nových předměstí (obr. 7), vybudovaných pod městskými hradbami. Nová předměstí vytvářela obkružující prstenec kolem města (Bernhardt a kol. 2013).

Směrem na Prahu, v okolí Pražské brány, bylo vybudováno Špitálské předměstí, zvané Pražské. Podstatná část tohoto předměstí vyrůstala na ostrově tvořeném řekou Radbuzou a umělým kanálem Mlýnskou strouhou, později nazývané Plzeňskými Benátkami. Mlýnská strouha vyplňovala část prostoru těsně pod městskými hradbami a zároveň posilovala opevnění města, zásobovala vodou nejen dílny před hradbami, ale i příkop. Procházela územím dnes Šafaříkových a Křížíkových sadů a přiváděla vodu do Panského mlýna, který stával v místech dnešního hotelu Marriott. Prostředí doplňoval pozdně gotický kamenný Pražský most z roku 1520 ozdobený barokní pietou. Dalším umělým kanálem byla soukenická Valcha na severním Saském předměstí (Malivánková Wasková a kol. 2014). Nejstarší stavbou na Pražském předměstí byla stavba špitálu sv. Máří Magdalény s gotickým kostelíkem, založená kolem roku 1320 a zaniklá za vlády Josefa II. kolem roku 1789. V bezprostřední blízkosti Pražské brány vzniklo předměstí zvané Rybáře (Anderle a kol. 2009).

Nejstarší Malické předměstí navazovalo na starší sídelní útvar vsi Malice s kostelem Všech Svatých, střediskem předlokačního vesnického osídlení a s menším opevněním Kunčiným Hrádkem. Malické předměstí se podobalo venkovským tvrzím, postupně si získávalo rezidenční charakter (Kuča 2002).

Rozlohou největší západní Skvrňanské předměstí se židovským hřbitovem se nacházelo na hlavní komunikační cestě spojující město s Německem (Kuča 2002). Nejmenším ze všech bylo Litické předměstí na jižní straně města (Anderle a kol., 2009).

Na rozdíl od centra města byla předměstí tvořena bez jakéhokoliv urbanistického zaměření. Obyvatelé zde žijící neměli taková práva, jaká požívali obyvatelé centra. Domy zde budované byly většinou skromnější, méně výstavné, než byly domy v centru (Bernhardt a kol. 2013). Měly převážně venkovský charakter. Některé z usedlostí patřili zámožnějším měšťanům. V těchto místech se z hygienických a bezpečnostních důvodů provozovala řemesla nevhodná k vykonávání v centru města.

Patřilo sem například soukenictví, hrnčířství, koželužství a další (Bernhardt 2013). V té době Plzeň obklopoval hustý prstenec městských vsí s měšťanskými statky. Mnohé zanikly nebo zpustly po husitských atacích. (Vařeka a kol 2012).

Nová Plzeň byla od počátku 13. století realizována jako jedno z posledních středověkých měst Českého království. Město, uvážlivě umístěné v prostředí, které umožňovalo tranzit mezi Prahou a západem, v jehož středu byla Plzeň, uzel významných obchodních styků, ohnisko užitkové řemeslné výroby (Kuča 2002). Město, které velmi brzy od svého založení dosáhlo markantního hospodářského, politického a kulturního nárůstu a také značného významu v zemi. Od svého počátku bylo městem řemesel, obchodu, zemědělského podnikání a bohatého gotického stavebního vývoje (Bernhardt a kol 2014). Vývoj města s šachovnicově uspořádaným centrem, budovaný podle zásad středověkého urbanismu a s bohatě rozvětveným městským předměstím, byl ovlivňován obdobím rozvoje a obdobím stagnace, zapříčiněné politickou a ekonomickou situací dané doby. Během tohoto období docházelo i ke změnám ve vzhledu a uspořádání krajiny (Douša a kol. 2004). Vznik a připojování nových vesnic v okolí Plzně mělo vliv na kácení lesů, pozemky se měnily na zemědělskou půdu a byl dán základ rybníční soustavě. Trojpolní hospodářství přineslo změnu tvaru pozemku v protáhlé pásy. Rozvoj města zbrzdily až husitské války na začátku 15. století, ale nezastavily jej. Podoba a kontury středověké Plzně se zachovaly až do začátku 19. století (Anderle a kol. 2009).

6.3.2 Období pozdní gotiky a nástup renesance

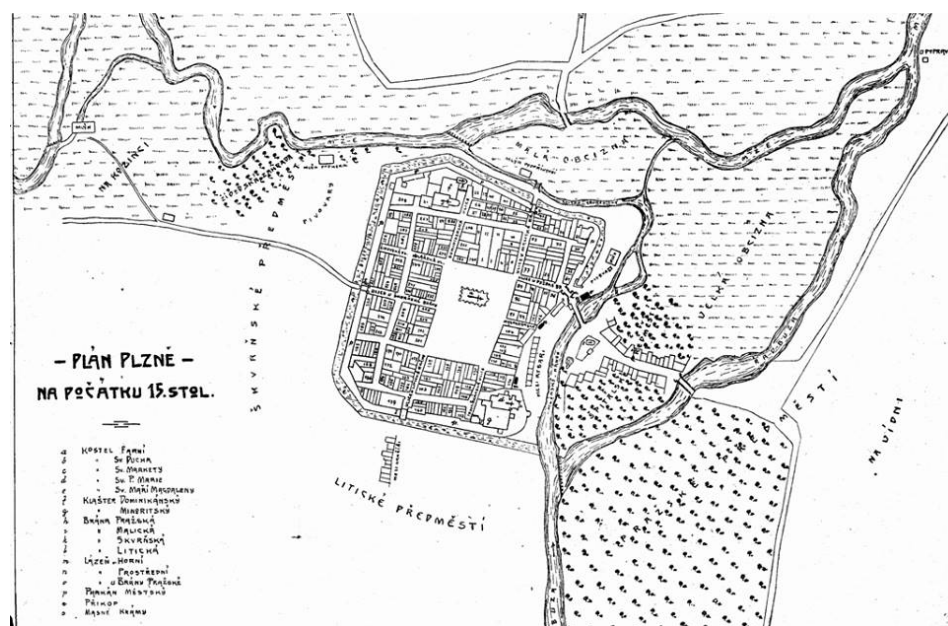
Na samém počátku husitských nepokojů v 15. století byla Plzeň městem husitským. Pod vlivem kazatele Václava Korandy došlo posléze k zvratu a Plzeň se stala městem tvrdě katolickým, které stálo na straně císaře. Nová Plzeň, jako opora katolické strany, byla několikrát obléhána husity (Bernhardt a kol. 2014). Husité si dobře uvědomovali politický význam města a město několikrát napadli. Pevné hradby ovšem odolaly dobytí města. Husitské války znamenaly pro Plzeň podstatné změny, politické i hospodářské (Anderle a kol. 2009).

Plzeňané v době válečného obléhání husity podnikli několikrát výpad do jejich ležení. Tam se jim podařilo ukořistit velblouda, který se stal nedílnou součástí

plzeňského znaku. Součástí znaku již byla chrtice, která symbolizovala věrnost města císaři a českému králi. Husitské války na jedné straně zbrzdily vývoj města, řada domů byla poškozena nebo zničena, předměstí zpustošena. Zmizely některé středověké vesnice nebo jejich části, ale na druhé straně se rozšiřovala rybníční soustava, která přetvářela krajinu v blízkém okolí města, a také se snížil počet orné půdy (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Protihusitský postoj znamenal pro Plzeň významné postavení a různá privilegia na domácí i mezinárodní scéně. Plzeňští obchodníci byli osvobozeni od cel a mohli volně obchodovat se zahraničím. Město se tak stalo nedílnou součástí plzeňského landfrídu, spolku stavů západních Čech, spojencem císaře Zikmunda v Čechách (Bernhardt 2014).

Podobu města zachytil plán⁷ (obr. 8), který vyobrazoval historické jádro města s vyznačením kostelů, klášterů, městských bran, vodního příkopu a dalších staveb (Matušková, Novotná 2007).

Obrázek 8: Plán Plzně na počátku 15. století (URL 8)

⁷ Plán města z počátku 15. století na ručně kreslené mapě, která vznikla na konci 18. století. Plán je uložen v Archivu města Plzně.

Město, z velké části německé, postupně ztrácelo svojí převahu. Kolem roku 1460 se knihy začaly vést v českém jazyce. Roku 1468 byla v Plzni vytištěna první česká kniha (Douša a kol. 2004).

Město a předměstí postižené a zničené husitskými válkami a rozsáhlými válečnými výdaji reagovalo ve druhé polovině 15. století energickou stavební obnovou. Začala pozdně gotická přestavba (Kuča 2000). Původní prostory měšťanských domů se rozšiřovaly do hloubky parcel a docházelo ke koncentrovanější zástavbě, která proměňovala celkovou podobu města. Pokračovala výstavba chrámu sv. Bartoloměje zvětšením o působivou Šternberskou kapli, která se stala nejcennější stavbou pozdní gotiky (Malivánková Wasková a kol. 2014). Válkou poničené kláštery dominikánský a františkánský procházely obnovou a rozšiřováním. Dominikánský klášter byl zvětšen o kostel sv. Markéty. Významnou byla nová budova radnice na severní straně náměstí a novostavba školy (obr. 9). Reakce na ochranu a zvýšenou obranu města přinesla nutnost poškozené městské hradby opětovně rekonstruovat a zároveň modernizovat (Anderle a kol. 2009).

Politická situace a nepokoje v zemi s sebou v roce 1507 přinesly rozsáhlé rozbroje. Centrum Plzně zasáhly úmyslně založené požáry a zdevastovaly až dvě třetiny vnitřního města, rázem došlo ke změně celých čtvrtí a částí. Zničující série požárů neměla vliv na stagnaci či vývoj města (Malivánková Wasková a kol. 2014). Naopak město procházelo razantní a neuvěřitelnou stavební proměnou. Stavební obnova se zapojila a včlenila přirozeně a nenásilně do celkového obrazu města. Pokračovala v tom, co předcházelo a byla velmi šetrná k tomu, co stávalo. Celkový vzhled náměstí i ulic byl vždy jednotný, vzhledný a vyrovnaný (Kumpera 1997). Nové domy, které se stavěly, byly mnohem výstavnější, měnily se i mnohé parcely. (Anderle a kol. 2009). Příkladem toho byl pozdně gotický výstavní Říhovský dům, naprosto unikátní gotická památka (stával na rohu dnešní Prešovské a náměstí Republiky, zbořen 1859) nebo zásobovací systém pro město, vodárenská věž z roku 1541 (Bernhardt a kol. 2014).

Emil Chochole se vyjádřil o Plzni jako o městě, jehož gotický vývoj byl zakončen ve druhé polovině 15. století. Výstavnost města, mimořádný a neopakovatelný obraz

v souvislosti celé plzeňské kotliny, dokonalost urbanistické struktury nebyly již nikdy překonány (CHOCHOLE, 1995).

Na přelomu 15. a 16. století se město Plzeň stalo na přechodnou dobu výlučným prostředníkem zahraničního obchodu. (Douša a kol. 2004). Pozdně gotické období, které pomalu odeznívalo, vystřídal ve městě renesanční styl (Bernhardt a kol. 2014). Renesance, stavební sloh, který se zrodil na konci 15. století v Itálii. Typickými znaky renesance byl návrat k tradicím antické architektury. Byl kladen důraz na geometrické tvary, kuželková zábradlí teras a schodišť, zdobení fasád sgrafity, bosáže, klenby neckovité a zrcadlové, lunetové římsy. Mezi hlavní stavební typy budov patřily zámky, radnice a městské paláce. Do českých zemí se renesance dostala se značným zpožděním. Obecně se za první projev renesance v Čechách považuje přestavba oken Vladislavského sálu Pražského hradu (Sedláková 2004).

Renesance italského charakteru do Plzně namířila jako kulturní dovoz v polovině 16. století. Oproti Praze se v Plzni dostavila s určitým zpožděním. Plzeň se stala renesančním a svobodným královským městem se silnou českou samosprávou, kde žila italská a německá menšina. Příchod italských renesančních stavitelů a řemeslníků do požárem zničené Plzně přinesl do města naprosto nový architektonický vkus. (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Nejkrásnější renesanční dominantou severní strany plzeňského náměstí se stala odkoupená a přestavěná budova radnice, v podobě toskánského městského paláce. Byla postavena podle plánů italského stavitele Giovanniho de Statia v letech 1554-1559. V pozdějších letech byla doplněna a vyzdobena sgrafity podle návrhu architekta Jana Kouly (1907-1912). Dnes je to jedna z nejkrásnějších renesančních budov u nás (Bernhardt a kol. 2013).

Obrázek 9: Veduta z roku 1761⁸ (URL 9)

Mezi další významné renesanční památky na náměstí patřil Chotěšovský dům (dnes v něm sídlí Národopisné muzeum), postavený v 15. století a renesančně přestavěn v 16. století (Douša a kol. 2004).

Podle berního rejstříku z roku 1568 hustota zástavby ve městě čítala asi 287 majitelů domů a na předměstích asi 172 dvorů a chalup, město čítalo kolem 5 000 obyvatel (Malivánková Wasková a kol. 2014). K rozvoji vzdělanosti ve městě přispěla v letech 1591 až 1592 stavba nové renesanční latinské školy mezi kostelem sv. Bartoloměje a radnicí (obr. 9). Pro svoji zanedbanost ale byla v roce 1829 zbořena (Douša a kol. 2004).

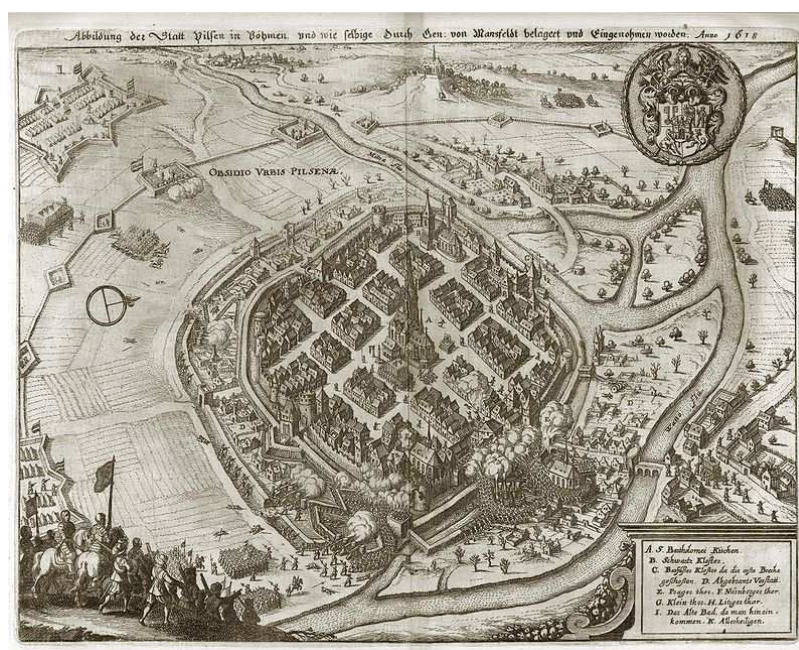
Na samém konci 16. a na začátku 17. století město Plzeň zažívalo jedno z nejvýznamnějších období. Pobýval zde Rudolf II., který prchl z Prahy před epidemií moru. Sídlil v domě hned vedle radnice a nechal ho s radnicí. Díky jeho pobytu vznikl dům zvaný Císařský (Bernhardt a kol. 2013). Plzeň se touto událostí stala hlavním městem Českého království a Říše římské (Hausner, Bělohlávek, 1988).

Renesanční architektura se v Plzni dotkla rovněž technických staveb, které byly obnovovány po častých požárech.

⁸ Veduta z roku 1761 věrně zachycující obraz Plzně. Pohled z východu znázorňuje dominantu kostela sv. Bartoloměje a po pravé straně renesanční školu. V popředí je Pražská brána. Zdroj: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/veduty.htm>, cit. 30. 03. 2017.

Předměstí s 28 pivovary, 3 mlýny, nejvýznamnější Panský dům, zobrazován na mnoha vedutách, (obr. 9), papírnou a asi 45 dvory s mnoha dílnami hrnčířskými, kovodělnými, soukenickými a dalšími. Nedílnou součástí rozvoje architektury byl i rozvoj uměleckých řemesel (Malivánková Wasková a spol. 2014). Podmínky města velmi příznivě charakterizují slova Dobroslava Líbala (historik architektury a urbanismu), který se vyslovil na téma renesanční Plzně jako o městě renesančně dosud nedoceneném. O městě, které na prahu třicetileté války bylo jedním z nejlépe vybavených měst Českého království (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Začátek třicetileté války znamenal pro město přechodné období stagnace a ustrnutí (Malivánková Wasková a kol. 2014). Dobyť Plzně (obr. 10) v roce 1618 generálem Arnoštem Mansfeldem znamenalo pro město velkou ekonomickou zátěž, dluhy a škody. Došlo tím ke zbrzdění urbanistického a hospodářského vývoje (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Obrázek 10: Dobyť Plzně generálem Arnoštem Mansfeldem na podzim roku 1618⁹ (URL 10)

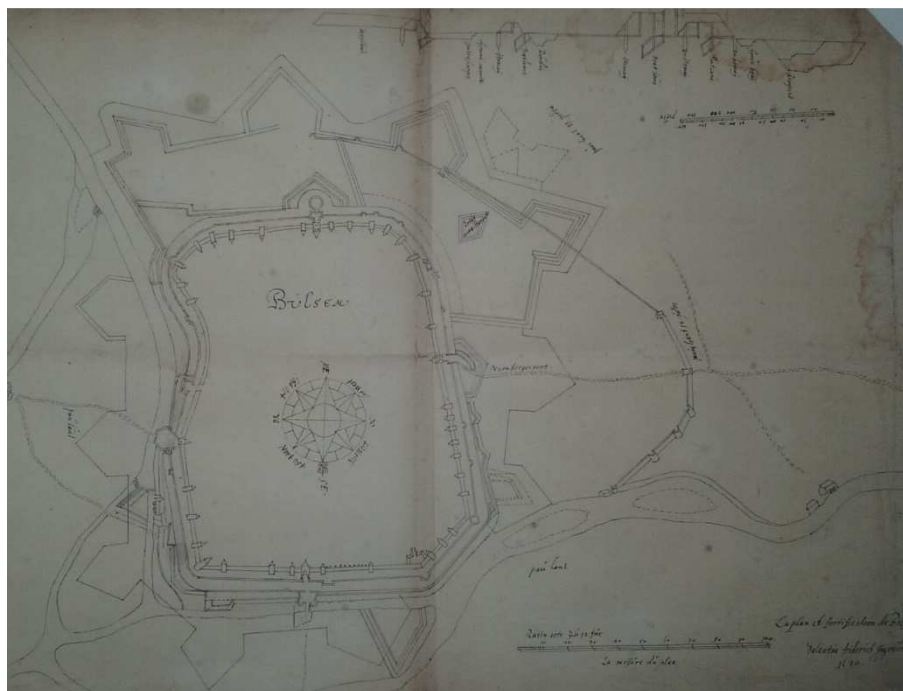
⁹ Dobyť Plzně generálem Arnoštem Mansfeldem na podzim roku 1618. Obrazová příloha zachycuje nejen válečnou vřavu, ale zároveň je zde zachycena pro Plzeň typická pravidelná pravoúhlá uliční síť. Obléhání města byla první významná bitva české revolty, ve které protestanti pod vedením generála Mansfelda oblehli velmi dobře opevněné město Plzeň. Plzeň nakonec podlehla protestantům. Zdroj: Anderle a kol. 2009.

Město, jako výrazně katolické sídlo, tak jako České Budějovice, mělo být dokonce v té době srovnáno se zemí (Bernhardt a kol. 2013). Stavební a hospodářská činnost ve městě byla potlačena na několik desetiletí. Mnoho měšťanských domů bylo zničeno a zpusťošeno nebo se změnily ve zbořenišťe, předměstí byla vypleněna a zdevastována. Hodnota nemovitostí ve městě neustále klesala. Počet obyvatel, vlivem válečných událostí, požárů a v důsledku morové nákazy, značně poklesl. Komunikační cesty se světem byly omezeny a zredukovány na minimum. Rozsáhlý systém předválečného obchodu a řemeslné výroby doznal nebyvalého úbytku (Bernhardt a kol. 2013).

Před válkou, podle knih trhových, se ve městě nacházelo 308 domů a po válce bylo poškozeno nebo opuštěno 23% domů z celkového počtu a ve městě přežívalo asi 230 měšťanů. Ferdinand II. ocenil věrnost města vydáním zlaté buly v roce 1627, která potvrzovala starší privilegia města a přiznávala nová. Samosprávu obce, vrácení zastavených vesnic, osvobození od vojenských dluhů, vybírání cel a další (Anderle a kol. 2009).

Krátce po třicetileté válce se Plzeň začala přestavovat na moderní barokní pevnost. Výstavba městského opevnění, nejranější stavitelský barokní zásah do struktury města, byl předvojem dalšího nového stylu v Plzni. Císařský pevnostní inženýr plukovník de la Corona nechal doplnit hradební opevnění, které bylo válkou značně zničeno o několik předsunutých bastionů a ravelionů v barokním stylu (Bernhardt a kol. 2013). Z roku 1620 pochází pravděpodobně nejstarší plán města Plzně, který se našel ve sbírce Ferdinanda Friedricha von Nicolaie (obr. 11). Důvodem vzniku plánu byly události třicetileté války (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Plán byl svým zaměřením plně podléhající době svého vzniku. Znázorňoval historické jádro jako pouhý půdorys obehnaný středověkými hradbami, s označením jednotlivých bran (Malivánková Wasková a kol. 2014).

Obrázek 11: Nejstarší plán města Plzně asi z roku 1620 (URL11)

Ve druhé polovině 17. století, za účelem budování barokní bastionové fortifikace, nahrazující nevyhovující staré gotické opevnění, kterou navrhl inženýr plukovník de la Corona, vznikly další dva vojenské plány, pocházející asi z roku 1658 a 1714-1726 (Malivánková Wasková a kol. 2014). Vojenské plány podrobně zachycovaly okolní krajinu, důležité krajinné prvky za hradbami, komunikační síť a situaci v okolí řek. Půdorys města byl zachycen jen okrajově. Po překonání hospodářského rozvratu třicetileté války se městské a měšťanské hospodářství upevňovalo a opět vzkvétalo. Sanace ekonomiky byla na vzestupu, obnovila se řemeslná výroba. Ve městě působilo na padesát specializovaných řemesel, soukeníci, pivovarníci, řezníci a další. Rozvíjely se i služby, lékárníci, ranhojiči, lazebníci nebo kominíci. Tři desítky obecních rybníků patřily mezi stabilní a výnosné podnikání města (Malivánková Wasková a spol. 2014).

6.3.3 Plzeň období baroka

Baroko je stavební sloh, který měl počátky v Českých zemích v době velkého neklidu. V době politických nepokojů mezi králem a šlechtou, které vyústily v bitvu na Bílé hoře, následovala třicetiletá válka a stagnace stavebního dění. Typickými znaky baroka byl značný cit pro urbanistickou kompozici, monumentálnost,

dynamičnost, používání křivkových tvarů, divadelní efekty, dokonalé propojení architektury s malbou a plastikou. Hlavními typy staveb byly kostely, kláštery, zámky a městské paláce. Baroko se na našem území prosadilo na počátku 17. století a přineslo nové vzory a nové architekty, bylo další fází přestavby měst. Barokní sloh ovlivnil charakter českých měst, lidové architektury a krajiny (Sedláková 2004).

Barokní styl výrazněji poznamenal charakter města Plzně až na konci 17. a na začátku 18. století, kdy se projevil se značným zpožděním (Douša kol. 2004). Po dlouholetém oslabení stavební činnosti začal opět sílit zájem o novou výstavbu ve městě.

Barokní architektura v té době povznesla Plzeň k výjimečnosti, zejména práce italského štukatéra a stavitele Jakuba Augustona mladšího. Jeho projektované kostely a měšťanské domy charakteristicky modelovaly tvář v okolí plzeňského centra. Mezi jeho nejvýznamnější a nejkrásnější barokní stavby v Plzni patřila radikální proměna budovy arciděkanství z roku 1710 (dům na náměstí Republiky). Dům zdobí náměstí dodnes (Hostičková a kol. 2013). Další jeho realizovanou budovou byl kostel sv. Anny a klášter dominikánek, jediná sakrální novostavba vzniklá uprostřed plzeňských hradeb (dnešní Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje). Dále západní průčelí františkánského kostela nebo přestavba gotického Gerlachovského domu (dnešní Dřevěná ulice), který byl v jeho vlastnictví a u kterého průčelí domu proměnil v první barokní fasádu ve městě (Malivánková Wasková a kol. 2014). V roce 1731 nechal vystavět na náměstí Guldenerovský dům, městský palác, který náležel mezi nejvýstavnější a nejoriginálnější barokní památky v Plzni. Guldenerovský dům byl k nelibosti veřejnosti v roce 1911 zbořen, zachoval se z něho pouze monumentální portál, který tvoří vstup do budovy dnešní Studijní a vědecké knihovny v ulici Bedřicha Smetany (Malivánková Wasková a kol. 2014).

V severní části náměstí se nachází Morový sloup Lazara Widmana, výrazná barokní dominanta, zakončená replikou Plzeňské Madony, se stala jednou z prvních plastik umístěných na veřejném prostranství. Dodnes neodmyslitelně doplňuje vzhled náměstí (Viktora a kol., 2000).

Obrázek 12: I. vojenské mapování- josefské, 1764-1768, měřítko 1:28 800¹⁰ (URL12)

Rukopisný plán města z roku 1781, který zhotovila skupina důstojníků vojenského zeměměřičství, znázorňoval město před josefínskými reformami (Obr. 13). Město a jeho podoba se nelišila od výrazu města po třicetileté válce (Bernhardt 2008).

Město bylo ještě uzavřené do starých hradeb a čekalo na svojí výraznou proměnu. Všechny tyto plány představovaly kompaktní přehled o obrazu města, kterým od jeho vzniku město procházelo (Bernhardt 2008).

Koncem 18. století město začalo s postupným bouráním hradeb. Jednalo se o proces ohraničený lety 1795-1849. První likvidace se týkala zbourání bašty na Pražském předměstí s postupným zavážením příkopů (Kuča 2002). Také vnitřní město změnilo svojí podobu. Zmizela hřbitovní zeď s kostnicí, obecní lékárna a další stavbičky. Ke škodě bylo zboření renesanční městske školy z prostoru historického jádra města (Anderle a kol. 2009).

¹⁰ I. vojenské mapování zachycuje Plzeň obehnanou hradbami, sítí komunikací, v okolí řek louky a pastviny. Zdroj: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm, cit. 10. 04. 2017.

Obrázek 13: Situační plán města Plzně z roku 1781, měřítko 1 : 5 000 (URL 13)

Městská renesanční škola s bohatě malovanými stropy a tesaným portálem byla vhodným protějškem dnešní renesanční radnice. Podle purkmistra Kopeckého naprosto nevyhovovala novodobým adaptacím. Mělo zde stát nové divadlo, k čemuž ale nikdy nedošlo (Kumpera 1997).

Politický a ekonomický potenciál města se výrazně zlepšoval. Měnila se středověká podoba města. Co se ale neměnilo, byl charakter, vzhled a kompozice centra města. Chyběly prostory pro další domy. Zvýšil se opět počet obyvatel (tab. 1) na předbělohorský stav (Waska a kol 2016).

rok	obyvatel	domů	město	předměstí			předměstí celkem	město a předměstí celkem	průměr na dům
				Saské	Říšské	Pražské			
1786	5246	457							11,48
1788	6400		312				142	454	14,1
1800	8500								
1820	7570	524	322	80	70	52	202	524	14,44
1838	8629	562	326	88	90	58	236	562	15,35
1843	8992	582							15,58
1850	10392		333				307	640	16,24

Tabulka 1: Vývoj počtu domů a obyvatel do 1. poloviny 19. století (tabulka vlastní)

Plzeňská předměstí byla opakem centra města, značně se rozrůstala. Vliv na to měl hospodářský rozmach, který ovlivňoval příliv lidí, rozvoj a výstavbu nových obytných

domů. Periferie města se rozšiřovala do všech stran. V důsledku nárůstu předměstí docházelo ke zdokonalování komunikací, rozvíjela se doprava. Zárodky průmyslové výroby začaly ovládat město (Douša a kol. 2004).

Z urbanistického hlediska ve městě Plzni docházelo od středověku k prolínání období poměrného klidu nebo jen nepatrných proměn s mnohočetnými etapami energického vývoje. Válečné události, hospodářský rozklad, katastrofy ve formě požárů a epidemií znamenaly pro město určitý sestup a pád, ale zároveň nebývalý rozvoj a obnovu. Plzeň se stala místem četných slohů (Bernhardt a kol. 2014). Plzeňské domy byly prozatím jednopatrové a asi pětina dvoupatrová, pouze jediná čtyřpatrová budova stála na náměstí (Anderle a kol. 2009). Koncem 18. a začátkem 19. století bylo město reprezentováno stylem barokním, renesančně secesním, klasicistním a v neposlední řadě funkcionalistickým. Město začalo měnit svůj středověký výraz (Viktora a kol., 2000).

7. URBANISTICKÝ VÝVOJ 19. – 21. STOLETÍ

7.1 Plzeň lázeňské město, zkáza a demolice

Do začátku 19. století vstupovala Plzeň jako město idylické, město, které se postupně zbavovalo svého středověkého městského opevnění (Domanický 2013). K odstranění hradeb dal pokyn tehdejší purkmistr Martin Kopecký, který město pozitivně proměnil. Chtěl navázat na tradice starého města s velkým náměstím a širokými ulicemi a hlavně na plochy zeleně, které se již rozšiřovaly na předměstích. Vycházel z krásy jednoduchosti a účelnosti. Paradoxem bylo, že historické stavby nepovažoval za hodnotné (Bernhardt a kol. 2016b).

Jako první byly odstraněny hradby obklopující město, které přestaly sloužit svému účelu. Mezi prvními demolicemi byla v roce 1804 zbořena Litická brána na konci dnešní ulice B. Smetany (Bernhardt a kol. 2013). Zmizely hranice mezi centrem města a jeho okolím. Historické jádro se otevřelo ven z centra a umožnilo rozvoj další zástavby, postupně se otevíralo do nového sadového prostoru.

Zásluhou Martina Kopeckého se město sice vysvobodilo ze sevření hradeb, ale utrpělo nenahraditelnou historickou ztrátu. Na místě odstraněných hradeb byly založeny okružní sady s promenádami a sadový prstenec obklopující okolí historického jádra, místy rušený silničními průtahy (Hajšman a Sokol, 2010). S bouráním hradeb pokračovaly demolicí staveb. Mezi prvními byl zrušen klášter dominikánů, ze kterého byla vytvořena nemocnice. Klášterní kostel byl prodán a později v roce 1802 zbořen. Mezi pozitivní demolicí patřilo zboření hřbitovů uvnitř města, hlavním důvodem byly hygienické požadavky. (Bernhardt a kol. 2014).

Nově otevřené místo po odstraněných hradbách bylo rekultivováno rozsáhlými okrasnými zahradami. Některé byly velmi náročně upravované s letohrádky a honosným bydlením. Současně s bouráním hradeb vznikla akciová okrašlovací společnost pod vedením purkmistra Martina Kopeckého, která založila Lochotínský park jako součást lázeňského komplexu (obr. 14), nejstarší a ojedinělý v Čechách (Domanický 2013).

Obrázek 14: Lochotínský park s lázeňským areálem (URL 14)

Postupně byly budovány lázeňské stavby s představou vybudovat z Plzně lázeňské město v západních Čechách (Domanický 2013).

Město mělo v té době asi přes deset tisíc obyvatel a plzeňskou architekturu postupně začal ovládat klasicismus, strohost a uniformita (Kuča 2002). Nové, ale i přestavované domy stavěné na místě zbouraných hradeb, měly hladká průčelí s jednotvárnými okny. Strohost fasád postupně utvářela novou podobu města. Radikální změnou v urbanismu města zde bylo zrušení a přestavba kláštera dominikánek ve stylu luisezního klasicismu na gymnaziální budovu. Stavitel a architekt Šimon Michael Schell nasměroval nové hlavní průčelí gymnaziální budovy, původně v dnešní Bezručově ulici, do vznikajících okružních sadů. Budova tak byla první budovou v Plzni, která se průčelím otáčela ne do města, ale do nově budovaných sadů, všechny původní středověké domy se k hradbám otáčely zády (Bernhardt a kol. 2013). Koncem 1. poloviny 19. století bylo rozhodnuto o celkovém zbourání městského opevnění. Veškeré příkopy byly zasypány, vnější násep zarovnan. Zbořena byla Pražská brána, Skvrňanská brána a jako poslední v roce 1849 byla zbořena Saská brána (obr. 15).

Obrázek 15: II. vojenské mapování – Františkovo, 1:10 000¹¹ (URL 15)

¹¹ Rok 1836-1852. Vzniku II. vojenského mapování předcházela vojenská triangulace, která sloužila jako geodetický základ tohoto díla. Na rozdíl od I. vojenského mapování se II. vojenské mapování vyznačuje přesností. Podkladem byly mapy Stabilmního katastru v měřítku 1 : 2 880, což mělo také pozitivní vliv na přesnost map. Zdroj: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm, cit. 22. 02. 2017.

Z barokního opevnění je dochováno několik bastionů, které jsou povětšinou zachovány mezi mladší zástavbou (Kuča 2002).

V nově získaném prostoru po odstranění hradeb, vznikla roku 1826 monumentální budova kasáren 35. pěšího pluku. Architektonicky cenná empírová budova kasáren byla nešťastně zbourána v roce 1969, poněvadž musela postoupit své místo široké silnici a parkovišti (Anderle a kol. 2009). Ve třicátých letech 19. století byla mezi dalšími budovami, na základech zbořených městských hradeb, postavena budova městského divadla, kde hlavní průčelí a interiéry navrhl Lorenzo Sacchetti z Padovy. V historické retrospektivě se projevuje 19. století jako doba největších změn v historii Plzně (Bernhardt a kol. 2013).

Z urbanistického hlediska velkou ztrátou pro město bylo v roce 1859 zboření nejhodnotnější gotické budovy Říhovského domu na náměstí. Naštěstí se dochoval fotografický záznam Říhovského domu (obr. 16), který stával na rohu dnešní Prešovské ulice a náměstí Republiky (Kuča 1992).

Obrázek 16: Říhovský dům (URL 16)

Z poněmčeného města se stalo středisko českého národního života. Technický a civilizační pokrok změnil po urbanistické stránce zásadně výraz města. Olejové a petrolejové lampy, plynové a elektrické osvětlení, koňské spřežky byly nahrazeny tramvajemi a prvními automobily. Město z původně zamýšleného lázeňského města se měnilo v město průmyslové. Nově vznikající továrny se převážně zabývaly průmyslem potravinářským (Douša a kol. 2004).

První mlýn z roku 1856 (obr. 17), který byl vybaven parním strojem, vlastnil František Hýra, který postupně ovládl všechny plzeňské mlýny. První průmyslová továrna s asi nejvyšším továrním komínem začala podstatně měnit siluetu města. Na konci století už „kouřilo“ ve městě bezpočet továrních komínů. Plzeň byla proto nazývána „černá“ (Bernhardt a kol. 2013).

Obrázek 17: Parní mlýn Františka Hýry¹² (URL 17)

¹² Parní mlýn Františka Hýry z roku 1856 v levé části obrázku. První průmyslová továrna s nejvyšším komínem, vybavená parním strojem, znamenala počátek industrializace Plzně z roku 1860. Mlýn byl zbořen v roce 2008. Zdroj: Domanický P., 2013: Pěstuj prostor, Urbanismus Plzně v uplynulém století, online: <https://www.youtube.com/watch?v=9ah4wzgRh0c>, cit. 13. 03. 2017.

Druhá polovina 19. století znamenala pro Plzeň dobu prudkého rozvoje s podstatnými změnami. Stávala se plně průmyslovým městem (Douša a kol. 2004). Základem industriální prosperity města se stalo založení Měšťanského pivovaru na východním předměstí v roce 1839 a založení strojírenského podniku mezi domovními bloky starého Skvrňanského (Říšského) předměstí v roce 1859 hrabětem Kristiánem Valdštejnem (Douša a kol. 2004). V roce 1869 podnik odkoupil Emil Škoda, pod jehož vedením se podnik nebývale rozrostl a stal se jedním z největších strojírenských závodů v Evropě (Kumpera 1995).

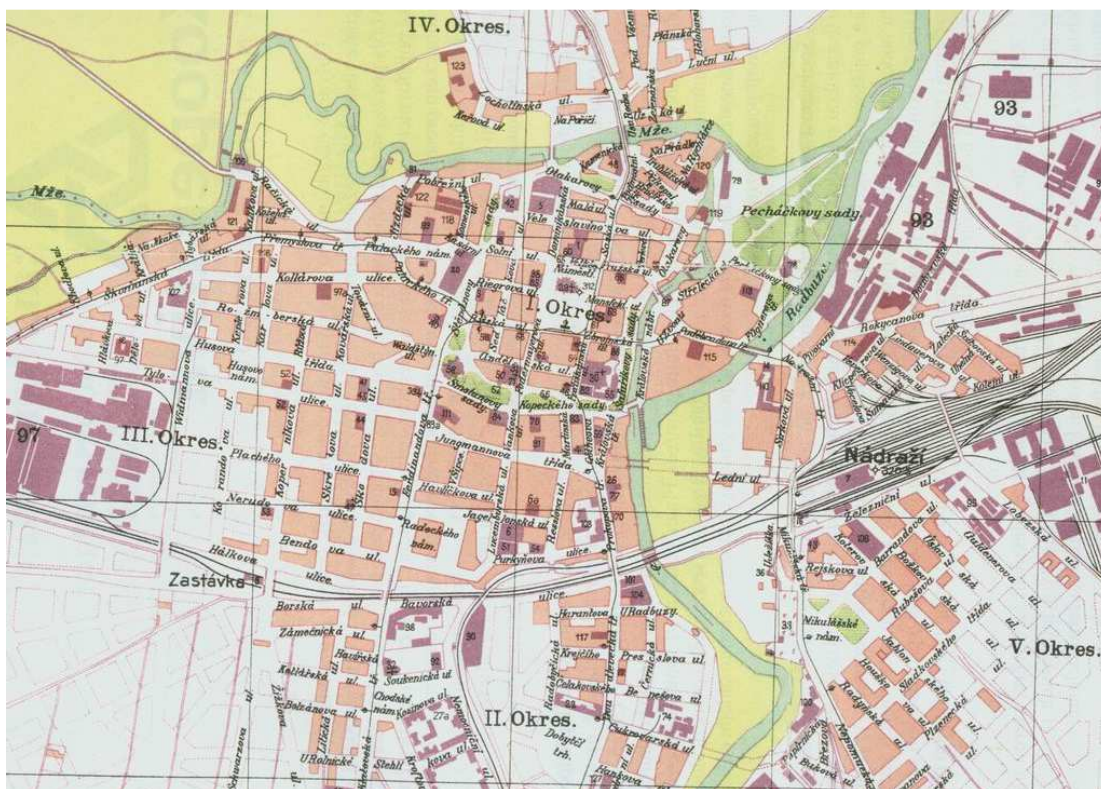
Rozvoj nastupujícího průmyslu umožnila železniční doprava vznikající mezi léty 1861-1876. Doprava se třemi důležitými tratěmi na jihovýchodní straně města Furth im Wald - Praha, Cheb - České Budějovice - Vídeň, Březno u Chomutova – Žatec – Železná Ruda. Železnice potlačila silniční dopravu, zrychlila a usnadnila obchod, potlačila poštovní dostavníkovou dopravu a znamenala určitou kultivaci města po urbanistické stránce (Douša a kol. 2004). Na druhou stranu železniční koridor znamenal výraznou bariéru od zástavby města. Vznikla nová secesní nádražní budova a průmyslové areály, které v bezprostřední blízkosti obklopovaly střed města (Bernhardt a kol. 2016b).

Miloslav Bělohlávek označil Plzeň v šedesátých letech jako klidné a uzavřené město bez vyvinutých předměstí. Teprve následující léta dala základ dnešní podobě města. Začala se postupně zastavovat území za zmizelým hradebním opevněním, vznikala nová předměstí. Nové osidlování se především vztahovalo na oblast mezi Kopeckými sady a Smetanovými sady, území směrem na Bory a hlavně předměstí Pražské (Východní) na území části dnešního Petrohradu. Velký stavební rozmach znamenal pro město a okolí Petrohradu zalidnění dělnictvem v blízkosti železnice (Bělohlávek 1997).

Rozrůstající město bylo rozděleno do pěti správních okresů (obr. 18). I. okres tvořilo centrum města, II. okres východní část Jižního předměstí, v okolí dnešní Klatovské třídy, III. okres západní část Jižního předměstí, IV. okres část Severního (Saského) předměstí a V. okres tvořilo Východní (Pražské) předměstí. Vývoj předměstí znamenal vylidňování centra města, které se přetvářelo v administrativní a obchodní centrum (Bělohlávek 1997).

Byty v centru se měnily na úřady a obchody. Ke konci 19. století zde žilo asi 8616 osob. Nejvíce ze všech předměstí se rozrůstal III. okres na západní straně města, kde byla situována strojírna Emila Škody a také Východní předměstí, kde byla vybudována železnice s nádražím a městský pivovar. II. okres byl zase výstavní částí města, nazývaný Bezovka. Bydleli zde movití měšťané a lidově se tomuto sektoru říkalo „čtvrť dvorních radů“.

Charakteristika jednotlivých předměstí určovala typickou skladbu osídlení. Vzezření předměstských částí se od základu měnilo, nabývalo podoby, která přetrvala dodnes. Zástavbu nově vznikajících předměstí tvořily malé, nízké, nevzhledné, přízemní domky, později to byly nájemní domy. Výstavba předměstí s sebou přinesla nutnost zavedení určitého řádu (Bělohlávek 1997).

Obrázek 18: Město Plzeň rozdělené do pěti okresů, rok 1912 (URL 18)

Předměstí do té doby vznikala zatím bez jakýchkoliv výtvarných a urbanistických cílů. Účelem bylo pouze postavit velký počet obytných domů. Opět byl brán za základ urbanistické koncepce šachovnicový základ, princip podobný historickému jádru

města. Nově vznikající čtvrti byly prostupovány průmyslovými závody, které vytvořily novodobou hradbu okolo centra města a zabránily městu rozvoj do krajiny. Dramatický nástup průmyslu přivedl do města i stavební podnikatele. Vznikly tři základní stavební instituce, které měly značný vliv na urbanismus a architekturu v Plzni. Městský stavební úřad a dvě stavební průmyslové školy, německá a česká, jejichž představitelé se snažili o pozvolnou kultivaci města (Domanický cit. 10. 09. 2016).

Na tomto místě bych se chtěla zmínit o plzeňské části Doudlevce ležící na jižní straně města, která, jak jsem již uváděla v úvodu, byla ve 13. století přičleněna k vznikající Nové Plzni, aby posílila její hospodářské postavení. První zachovaná zmínka o části Doudlevce je z roku 1227 (Kraus 1935). V 19. století zde začala vznikat celá řada průmyslových podniků. Byl založen cukrovar, plynárna, elektrické podniky a další (Bernhardt 2016b). Mezi jinými zde založil likérku a sodovkárnu se jménem Kurz a Hazuka, děd mého muže. Likérka a sodovkárna byla v provozu až do

Obrázek 19: Viněta sodovkárny a likérky Kurz a Hazuka (URL 19)

roku 1948, kdy došlo k nástupu komunistického režimu a násilnému odebrání a likvidaci podniku. Další zajímavostí je, že právě děd mého muže se v mladším věku vyučil elektrikářem a jako učedník zaváděl kolem roku 1920 elektrický proud v kostele sv. Bartoloměje (Miroslav Hazuka, III. 2016, ústní sdělení).

030220/0923

Číslo 157 Folia 212

List za vyučenou.

Nižepísané představenstvo živnostenského společenstva
čís. I. v Plzni
doznává a stvrzuje tímto listem, že

Václav Hazuka

... narozený ... roku 1903 narozený, se u spoluhlenu pana
elektrických podniků v Plzni po 3 léta,
a sice: od 19. listopadu 1917 až do 18. listopadu 1920 řemeslu
elektra-montérského řádně učil, po celý ten čas se
jakožto pracovní, poctivý a věrný osvědčil, porináním učňovským zákonem
živnostenským předepsaným vždy v plné míře zádati učil a v řemesle tomto
fakticky nabyl vědomosti, že jej ve srozumění jeho vyučujícího pana-mistra
dalšího učení sprostíme, jemu tímto listem

za vyučenou dáváme
a zároveň jej jakožto způsobilého a hodného
tovaryše
elektra-montérského veřejně prohlašujeme a potvrzujeme,
že složil tovaryšskou zkoušku s prospěchem *dobrym*.

Od představenstva živnostenského společenstva čís. I. v Plzni,
dne 9. prosince 1920

Představený společenstva: *Frank Müller*
MĚSTSKÝ URAD V PLZNI
19. prosince 1920
Mistr vyučující: *V. ...*
TECHNICKÁ SPRÁVA
ELEKTRICKÝCH PODNIKŮ
MĚSTA PLZNE

Fr. Widimský, Plzeň

Obrázek 20: Výuční list – List za vyučenou na jméno Václav Hazuka, který se tímto stal tovaryšem řemesla elektromontérského (URL 20)

7.2 Modernizace a radikální přeměna města

V roce 1840 se vznikem stabilního katastru byl vytvořen nový plán města (obr. 21). Plán zachycoval půdorys zástavby doplněný čísly popisnými, již ale postrádal části opevnění a vykresloval začínající sadový okruh a domy na předměstí (Matoušková 2007). První regulační zastavovací plán vznikl pro potřeby nové výstavby Říšského (Skvrňanského) předměstí v roce 1859 (Bělohávek 1997). Autoři plánu ovšem řešili území odděleně od dalších částí a příliš se nezabývali výtvarnou stránkou a neřešili zeleň v daném prostoru (Bernhardt a kol. 2016a).

Obrázek 21: Plán města Plzně z roku 1840¹³, měřítko 1:2000 (URL 21)

Po vydání stavebního řádu se uplatňovalo nové zastavování města, do té doby značně chaotické. Opět se využíval šachovnicový způsob a bloková zástavba. Nově vznikly plány Petrohradu, Říšského předměstí, Doudlevecké a Klatovské třídy. Plány v sobě zahrnovaly různé okružní třídy a veřejné prostory, které propojovaly nová předměstí mezi sebou. Součástí plánu byla urbanistická koncepce historického jádra města, kde principem bylo zrušení historické zástavby centra města, kromě církevních staveb, a nahrazení „moderními“ činžovnými domy, kde střed města se měl stát součástí moderní předměstské zástavby. Nepravidelné silnice měly být srovnány a rozšířeny (Domanický 2013).

¹³ Plán z roku 1840, který patrně vznikl se vznikem stabilního katastru, popisuje jednotlivé parcely, domy jsou označeny čísly popisnými. Pražské předměstí na východní straně již není od města odděleno hradbami, ale jen sadovým okruhem a Mlýnskou strouhou. Zdroj: Mapový portál města Plzně, online: <https://mapy.plzen.eu/aplikace-a-mapy/tematicke-kategorie/historicke-mapy/projekt-stare-mapy.aspx#1840>, cit. 14. 03 2017.

Na konci 19. století, v předvečer 1. světové války, expanze urbanistického architektonického vývoje Plzně podstatně vzrostla. Zvýšil se počet domů asi na 3 500 a vzrostl počet všech obyvatel na 89 000 (Kuča 2002).

Z této doby, z roku 1895, pocházel plán, který obsahoval české a německé nápisy a znázorňoval střed města a jeho okolí. Obytné domy byly vyznačeny červeně, ostatní stavby byly označeny šedou barvou (obr. 22).

Obrázek 22: Plán z roku 1895, měřítko 1:5 000 (URL 22)

Město Plzeň se postupně měnilo na velkoměsto. Zásahu na tomto vývoji měl rozvíjející se průmysl města (obr. 23). Škodovy závody do té doby nevhodně stojící v blízkosti předměstské zástavby a samotného centra, byly přesunuty do novějších a vhodnějších prostor na západní straně města. Nový rozměr město dostalo se zavedením elektrické tramvajové dopravy 1899 (Kuča 2002). Vnitřní město ohraničené sadovým okruhem a předměstími bylo značně omezeno možností dalšího růstu (Domanický 2013).

Obrázek 23: Plán z roku 1895, měřítko 1:5 000 (URL 23)

V roce 1918 se radnice snažila o novou úpravu města. Vznikla nutnost založení nového přesného vrstevnicového plánu včetně okolních obcí. Nový regulační plán byl rovnou zadán bez jakékoliv veřejné soutěže jedinému zpracovateli Dr. Ing. arch. Vladimíru Zákrejsovi z Prahy. Plán upouštěl od zavedeného šachovnicového půdorysu a snažil se bránit pravoúhlým blokům a počítal s celou řadou veřejných prostranství. Nedílnou součástí plánu byla i dopravní koncepce města s velkým komunikačním okruhem, který měl obkroužit město v západním okruhu, jehož výstavba začala až v roce 2012 (Petr Domanický, IV. 2017, ústní sdělení). Střed města neměl být postižen další zástavbou a destrukcemi (Domanický 2013).

Velké stavební změny v centru města proto na sebe nenechaly dlouho čekat. Střed města procházel postupně razantní proměnou (Anderle a kol. 2009).

Obrázek 24: Centrum města z roku 1900, měšťanské domy před přestavbou¹⁴ (URL 24)

Městský stavební úřad zde povolil výrazné zvýšení zástavby obytných domů. Novostavbám do 1. světové války ustoupila asi polovina všech starších domů. Modernizace, mimořádně bezohledný a likvidační proces mnoha historických památek, pokračovala (Bernhardt a kol. 2014).

Historické hodnoty mnohých měšťanských domů pozbývaly na významu a náhlý nedostatek nájemních prostor zapříčinil jejich značnou přeměnu. Řada starších budov na náměstí byla nahrazena činžovními domy nebo podstatné části domů byly v duchu činžovních domů nepřiměřeně zvýšené (obr. 24 a 25). Původní dominanty ztratily svůj vzhled (Bernhardt a kol. 2014).

¹⁴ První výrazná stavba na náměstí z první poloviny 19. století, Dům u Červeného srdce, dnes kulturní památka. Ladislav Lábek jej nazval „malým mrakodrapem“. Zdroj: Domanický P., 2013: Pěstuj prostor, Urbanismus Plzně v uplynulém století, online: <https://www.youtube.com/watch?v=9ah4wzGRh0c>, cit.: 13. 03. 2017.

Obrázek 25: Plzeň roku 1915 přestavba na činžovní domy¹⁵ (URL 25)

V souvislosti se zavedením vodovodu byly všechny impozantní kašny na náměstí odstraněny¹⁶ (Kuča 2002).

Historické jádro ztrácelo svojí podobu a radikálně se změnilo v naprosto jiné prostředí. Opticky se zmenšila veřejná prostranství, zúžily se ulice na „soutěsky“ bez slunce a vzduchu. Dominanty historického jádra přestaly centru dominovat a opticky zanikat (Domanický 2013).

Nové domy se od sebe lišily kvalitou a výstavností, ubývalo obytných domů ve prospěch nebytových prostor. Zmizelo mnoho měšťanských domů, budova dominikánského kláštera, dům U zlaté lodi a další (Domanický 2013).

¹⁵ Rok 1915 přinesl další zvyšování domů, které radikálně změnilo vzhled města. Zdroj: Domanický P., 2013: Pěstuj prostor, Urbanismus Plzně v uplynulém století, online: <https://www.youtube.com/watch?v=9ah4wzGRh0c>, cit.: 13. 03. 2017.

¹⁶ V roce 2010 bylo náměstí osazeno třemi novými kontroverzními kašnami vyobrazující symboly města Chrtici, Anděla a Velblouda. Zdroj: Císlar O., 2010: <http://cisler.cz/plzen-kasny/1/>, cit. 13. 03. 2017.

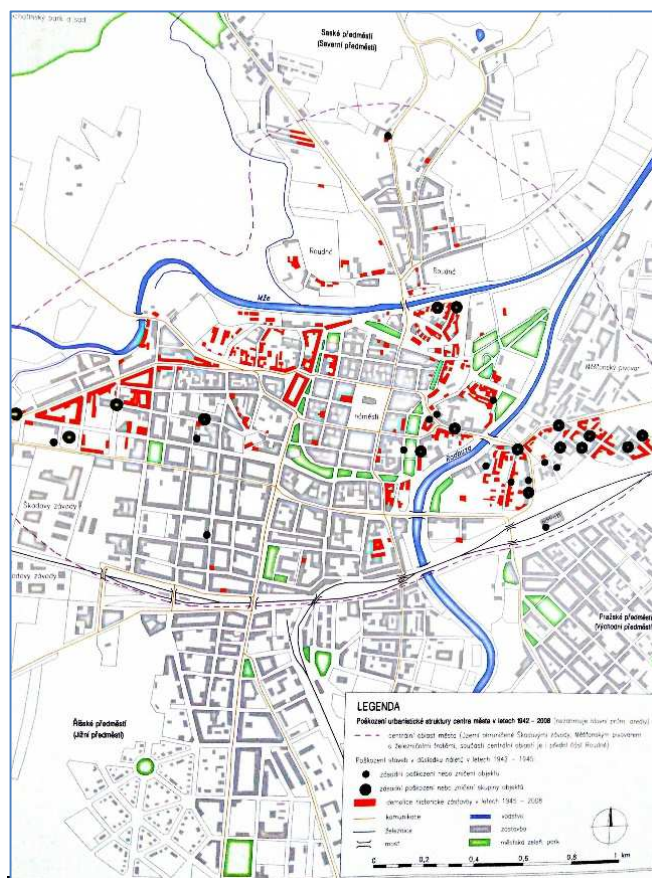
Obrázek 26: Rytíř Žumbera¹⁷ na jedné z původních kašen na náměstí Republiky (URL 26)

Město procházelo radikální proměnou. „Staré“ muselo ustoupit „novému“ (obr. 27). Bylo zničeno nebo přestavěno mnoho historických staveb (Bernhardt a kol. 2013).

Doba nebyla ovšem jenom negativní, na druhé straně byly nově vybudovány některé domy jako funkcionalistický dům U dvou klíčů, budova Západočeského muzea, hotel Continental, secesní plzeňské hlavní železniční nádraží a další (Bernhardt a kol. 2013).

Při jihozápadním nároží centra, v místech zbořených hradeb, vyrostlo Velké divadlo (1899-1902) a nedaleko něj přibyla stavba Velké židovské synagogy z roku 1888-1921 (Douša a kol. 2004). V jihovýchodním nároží historického jádra vznikla budova Západočeského muzea. Po roce 1905 se přístup k samotnému urbanismu města zlepšoval. V návaznosti na prospívající urbanismus došlo k vytvoření nových regulačních plánů. Staré regulační plány byly radikálně přepracovány a poprvé bylo úplně upuštěno od pravidelného šachovnicového principu ulic (Domanický 2013).

¹⁷ Podle pověstí měl být Rytíř Žumbera symbolem pořádku. Pro Plzeňany měla kašna zvláštní význam. Až do zrušení kašny Žumberovy byl každý řádný Plzeňák "Žumberovou vodou křtěný." Zdroj: Pecuch M., 2015: http://www.plzen.eu/obcan/o-meste/historie-mesta/povesti/chap_29359/povesti.aspx, cit. 15. 3. 2017.

Obrázek 27: Střed města, objekty červeně označené zbourané (URL 27)

Mezi lety 1921-1923 došlo k regulaci řeky Radbuzy (obr. 28), překrásné plzeňské „Benátky“ a Mlýnská strouha¹⁸ byla zasypana (Kuča 2002).

Vznikl záměr vytvořit nová nábřeží řeky Radbuzy a směrem k nádraží vytvořit novou reprezentativní čtvrť. Prvotním impulsem bylo postavení Wilsonova mostu přes řeku Radbuzu k centrálnímu železničnímu nádraží (Domanický 2013).

¹⁸ K revitalizaci městské strouhy došlo v letech 2008-2010. Nově vytvořené jezírko a odpočinkové zákoutí připomínající původní podobu místa, představuje spolu s částečně zasypaným mostem malebné zákoutí. Zdroj: Plzeňský architektonický manuál, online: <http://pam.plzne.cz/objekt/p-ms-mlynska-strouha?code=C001>, cit. 17. 02. 2017.

Obrázek 28: Mlýnská strouha dnes (URL 28)

Vznikl záměr vytvořit nová nábřeží řeky Radbuzy a směrem k nádraží vytvořit novou reprezentativní čtvrť. Prvotním impulsem bylo postavení Wilsonova mostu přes řeku Radbuzu k centrálnímu železničnímu nádraží (Domanický 2013).

Tyto plány nabourala 1. světová válka a impozantní náplň plánů se nenaplnila. V roce 1909 Ladislav Lábek založil Kroužek přátel starožitností s dalšími dvěma nadšenci a snažili se vyvíjet nátlak na zachování historických památek (Domanický IV. 2017, ústní sdělení). Svou činností se Kroužek zasloužil o to, že se v historickém jádru zachovaly památky, které byly určené k demolici, že se zachovala některá nepravidelná zákoutí, která fungují dodnes. Mezi zachráněné památky patřil Gerlachovský dům na náměstí, který byl určen k demolici a ze kterého je dnes Národopisné muzeum.

Po vzniku Československé republiky představenstvo města navázalo na předcházející plány s kladným přístupem k historickým památkám. Celá řada předválečných projektů se neuskutečnila, rozvoj Plzně byl omezen nedostatkem finančních prostředků (Domanický IV. 2017, ústní sdělení).

7.3 Plzeň v období 2. světové války

V roce 1929-1932 zpracoval vynikající urbanista Vladimír Zákrejs generální upravovací plán Plzně (obr. 29). Tento plán schválen nebyl, ale stal se „jakoby“ urbanistickou osnovou pro další územní projektovou dokumentaci a v celém svém rozsahu předešel svoji dobu (Anderle a kol. 2009).

Zákrejsův plán vycházel z principů tradičního kompaktního města s klasickými veřejnými prostory, náměstími, třídami a ulicemi, plochami zeleně. V plánu se V. Zákrejs snažil napravit chyby předcházejících plánů. Dopravní infrastrukturu řešil bez jakýchkoliv devastačních zásahů do stávající zástavby a snažil se jí odklonit z centra města. Projektoval předměstí jako zahradní města (Anderle a kol. 2009). Navrhoval okružní komunikace mezi jednotlivými předměstími a jejich rozvoj (Anderle a kol. 2009). Plán výstavby bydlení nebyl do dnešní doby překonán. V padesátých letech byl plán podroben revizi, ale opětovně nebyl schválen (Anderle a kol. 2009).

Obrázek 29: Varianta návrhu generálního upravovacího plánu Plzně, 1929-1932 (URL 29)

Druhá světová válka zapříčinila zastavení veškerého stavebního dění, které bylo velmi pozitivně rozjeto ve 30. letech (Domanický 2013). Strojírenský závod, Škodovy závody, v té době byly podřízené německému vojenskému průmyslu (Kumpera 1992). Pro mnoho Plzeňanů to znamenalo lepší životní podmínky z hlediska zásobování potravinami. Zásadní změna nastala kolem roku 1942, kdy se na Plzeň soustředily spojenecké nálety, které poškodily nejen průmyslovou oblast, ale i četné obytné čtvrti, domy a železniční uzel. Přes veškeré utržené ztráty patřila Plzeň mezi nejvýznamnější průmyslová města v Československu (Bernhardt a kol. 2013).

7.4 Poválečné období, období urbanistických ambicí

Poválečný vývoj s sebou přinesl mnoho politických a společenských změn. Struktura města se začala neúprosně měnit (Bernhardt a kol. 2013). Probíhala revitalizace poničených budov v centru města a jeho okolí, rovněž tak i veřejných prostor. Vedení města se snažilo prosazovat změny ve vzhledu města (Bernhardt a kol. 2013). Důsledkem byla zvláště výstavba dálkových a průjezdních komunikací (Kumpera 1995). Všechny tyto poválečné plány vycházely z geografického reliéfu města, kde se hledalo optimální propojení počtu obyvatel s bydlením a hlavně s dopravní infrastrukturou (Peklo 1995).

Návrh obnovy města z roku 1948 s sebou přinesl naprosto radikální a moderní přestavbu. V rámci modernizace měla být kompletně celá západní část města od vnitřního centra zbourána a zachována měla být pouze synagoga (Domanický 2013).

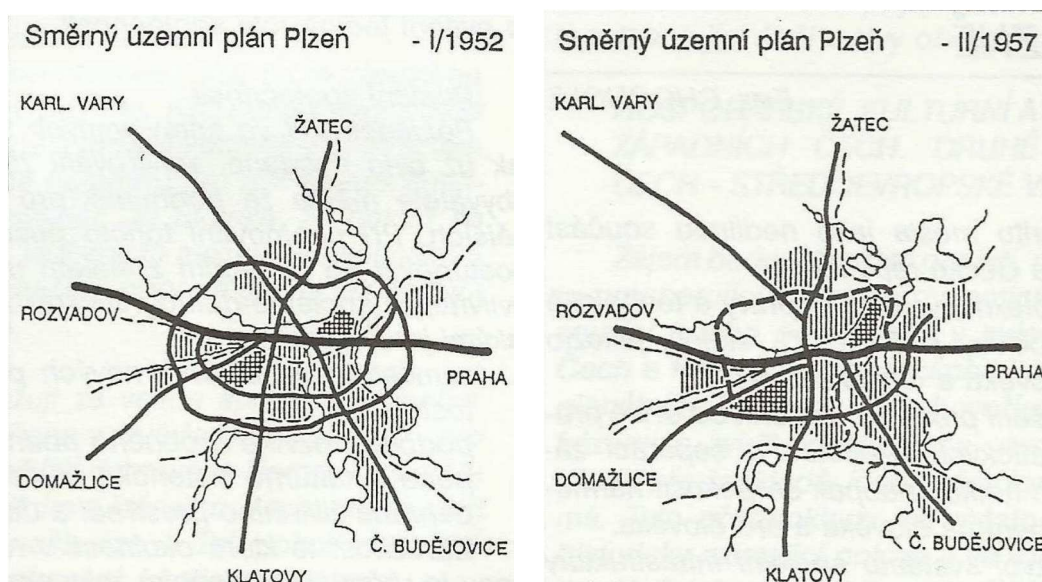
Vývoj urbanismu byl naprosto devastující. Jindřich Kriese a František Sammer, autoři nového směrného plánu z let 1948-1952, se snažili o vytvoření nového funkcionalistického města s důrazem na průmysl (Anderle a kol. 2009).

Funkcionalismus jako nový architektonický směr se připravoval od poloviny 20. let 20. století do roku 1950. Hlavními znaky byly pravouhlé hladké objemy, velká okna, střechy s terasami, záměrná nezdobnost a dekorace. Tyto znaky byly využívány u bytových domů, rodinných domů, škol, kancelářských budov (Sedláková 2004).

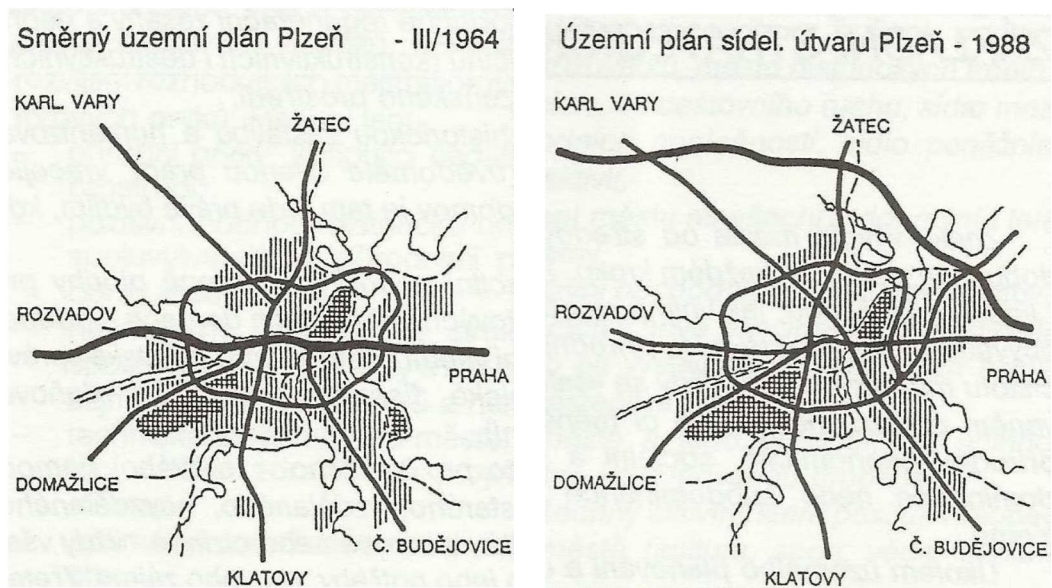
Kriese a Sammer, inspirovaní architektem Le Corbusiérem, koncipovali město do jednoúčelových zón, které tvořilo bydlení, administrativa a průmysl propojené bohatou sítí silnic. (Anderle a kol. 2009).

V popředí zájmu byla především předdimenzovaná doprava, které byly obětovány prostory na nábřežích Mže a Radbuzy. Tyto plány nevyšly, ale měly vliv na rozvíjející dopravní infrastrukturu v centru města, která v Plzni zapustila své kořeny. Autoři ve svém principu navrhli kompletní demolici centra města (Anderle a kol. 2009). V padesátých letech byl plán podroben revizi, ale opětovně nebyl schválen (Peklo 1995).

Padesátá léta znamenala období dalších demolic, které měly podobu demolic na počátku dvacátého století. Bourání bylo omlouváno tím, že stavby jsou zchátralé a poničené, nevhodné k opravám. (Domanický 2013).

Obrázek 30: Směrné plány města Plzně (URL30)

Obrázek 31: Směrné plány města Plzně (URL 31)

7.5 Období normalizace

V roce 1962-1964 se připravoval třetí územně plánovací plán, jehož návrh podal Ing. arch. Zbyněk Tichý s kolektivem. Plán byl následně schválen v roce 1966 (Anderle a kol. 2009). Návrh vycházel ze zásad návrhu Krieseho a Sammera, počítal se 180 tisíci obyvateli, včetně převzatého průtahu centrem města. Z koncepčního hlediska plán navrhoval ucelený a souměrný městský útvar s pěti obytnými obvody, chráněným historickým centrem a dostatkem výrobních ploch (Peklo 1995). Historické jádro města jako jediné mělo zůstat zachováno, ale bylo značně poničené a chátralo (Domanický IV. 2017, ústní sdělení).

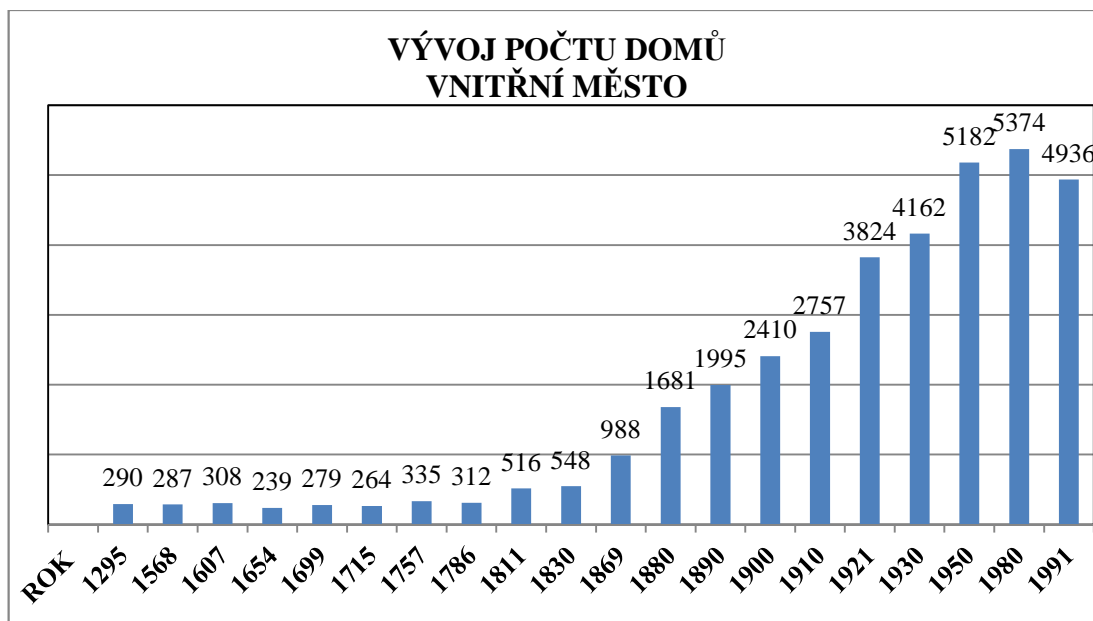
V bezprostřední blízkosti historického centra a historických domů vznikala celá řada návrhů novostaveb (obr. 31). Záminkou byla regenerace centra, při které mělo dojít k naprosté změně charakteru tohoto centra. Docházelo k demolicím, které se nevyhnuly historickým památkám (Petr Domanický, IV. 2017, ústní sdělení).

Obrázek 32: Plán regenerace historického jádra 70. léta 20. století (URL 32)

V roce 1971 Urbanistické středisko města Plzně přistoupilo k revizi plánu (Anderle a kol. 2009). Důvodem přepracování plánu byl počet obyvatel (graf 1), který v té době přesáhl velikost města na původním plánu.

Stěžejními otázkami bylo rozšíření obytného Severního předměstí a hlavně doprava. Průtah dálnice D5 městem byl přesunut na okraj města, mezi město a Lochotín. Doplňkem této revize byl další plán z roku 1980, který upravoval počet obyvatel ve městě a dopravní řešení s dalším oddálením dálnice od středu města. Čtvrtý územní plán vznikl v roce 1985-1988, počítal s horizontem do roku 2000, s počtem obyvatel 190 tisíc a vycházel ze severního obchvatu Plzně. Plán byl schválen v roce 1988 (Peklo 1995).

Obrázek 33: Vývoj počtu domů od založení města v roce 1295¹⁹ (graf vlastní), (URL 33)

V plánu se opět počítalo se zbouráním většiny centrální části města vylepšené o další dopravní průtah od pivovaru přes Roudnou na severní Karlovarskou třídu (Anderle a kol. 2009). Nový územní plán znamenal bourání většiny zástavby v okolí centra města v důsledku přiblížení dopravy k centrální části (Anderle a kol. 2009). Kladem té doby byl vznik první pěší zóny v centru Plzně v zóně Smetanových sadů. Podařilo se prosadit velmi kvalitní veřejný prostor (Domanický IV, 2017, ústní sdělení).

7.6 Vývoj urbanismu po roce 1989

Přelom znamenal až rok 1989, kdy bylo historické centrum po obrovském snažení památkářů vyhlášeno městskou památkovou rezervací. Plošné demolice byly zastaveny. Historické centrum a větší část domů změnila majitele, domy se ve velkém začaly opravovat. Nová urbanistická koncepce ale nevznikla, stále pokračovala výstavba staré dopravní infrastruktury, která zásadně změnila život a vzhled města (Domanický 2013).

¹⁹ Postupný vývoj městské zástavby. Zdroj: Kuča K., 2000, Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku.

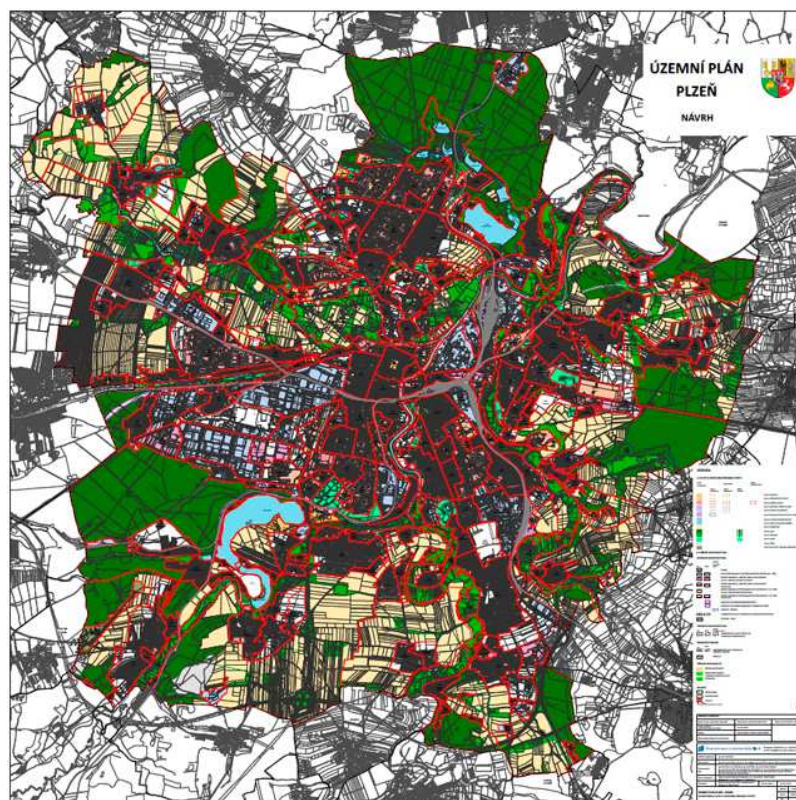
Vyhlášení památkové ochrany v centru města v roce 1989 napomohlo k zachování a kvalitní opravě mnoha staveb (Kuča, Kučová 2000). Byla zastavena většina plánovaných demolic v historické zástavbě (Anderle a kol. 2009) Mnoho zpustlých zákoutí bylo obnoveno a renovováno. Velký problém pro centrum města znamenal nevyřešený dopravní systém sbíhající se do středu města a značně křižující veřejné prostory (Bernhardt a kol. 2013). Z mého pohledu se tento problém stále nedaří řešit.

Nový územní plán z roku 1992-1995 znamenal upuštění od předrevolučních plánů. (obr. 33). Trasa dálnice byla sice přesunuta na jih od Plzně, ale spousta sporných dopravních komunikací byla zachována (Anderle a kol. 2009). Při vývoji tohoto plánu se urbanistická koncepce města příliš neměnila, ale už přesunutí dálnice na okraj města, ze samotného centra, znamenal pozitivní posun na poli územního plánování a hlavně zmírnění dopadů silniční dopravy na město a okolní krajinu.(Bernhardt a kol. 2016a). Zápornou stránkou plánu při jeho přijetí zůstaly komunikační systémy z let 1949. Zejména nejméně ohleduplná byla varianta severo-j jižního průtahu silniční dopravy přes centrum města a části Lochotína. Podařilo se odklonit trasu dálnice, ale hlavní komunikační systém naopak byl v centru města navýšen (Bernhardt a kol. 2016a).

Obrázek 34: Územní plán z roku 1995, aktualizovaný v roce 2010 (URL 34)

Závěr devadesátých let se nesl v duchu postmodernistického snažení, v duchu oživení předválečného funkcionalistického stylu, zejména novostavba radnice na Slovanech a budova Úřadu práce na Borech. V historickém centru byly domy postupně „rehabilitovány“ a dařilo se obnovovat některá veřejná prostranství, např. Denisovo nábřeží (Domanický 2013).

Obrázek 35: Územní plán města Plzně z roku 2016 (URL 35)

V centrální oblasti, na území Roudné, využili investoři průtahových komunikací pro výstavbu nákupního střediska. Rovněž bylo k tomuto účelu „obětováno“ výstaviště v západní části od centra města, které bylo v roce 2005 zbouráno a na jeho místě dnes stojí nákupní centrum, které znamená zásadní negativní dopad na veřejný prostor. Parkovou úpravu nahradilo betonové parkoviště (Bernhardt a kol. 2016a).

V roce 2012, na základě působení odborné a laické veřejnosti, vznikla urbanistická soutěž, která měla zabezpečit ochranu historického centra a jeho okolí. Poprvé se všichni shodli v otázce čtyřicetiletého negativního působení dopravy na centrum města. Urbanistická soutěž dosti výrazně poukázala na nutnost utlumení automobilové dopravy ve městě a výrazné posílení veřejných a rekreačních prostor v centrální oblasti (Bernhardt a kol. 2013). Největší urbanistický problém, doprava ve středu města, ale nedostal zelenou, síla dopravy v centru města byla zachována. (Petr Domanický, IV. 2007, osobní sdělení).

A dnes, respektive 08. 09. 2016, zastupitelé města Plzně schválili návrh nového územního plánu (obr. 34). Základním úkolem plánu je rozhodování o využití území ve

městě, s návrhem na ucelený rozvoj západočeské metropole. Územní plán vytyčil základní podmínky pro výstavbu a rozvoj města v souladu s platným stavebním zákonem (Útvar koncepce a rozvoje města Plzně 2016).

8. DISKUZE

V historickém kontextu bylo v bakalářské práci posuzováno založení nově vznikajícího města na „zeleném drnu“. Města Českého království, které svůj počátek datuje na konec 13. století a jehož urbanistický vývoj měl několik etap s vlivem na územní plánování města.

Diskuzi je tedy možné rozdělit do několika fází. Diskuze na téma historického vývoje města a diskuze o vývoji města v současnosti.

Z prostudovaných pramenů je až s podivem, co naši předkové dokázali. Uvážlivé umístění města do prostředí s příhodnými přírodními podmínkami, které umožňovaly tranzit mezi Prahou a západem, v jehož středu se nacházela Plzeň. Uzel významných obchodních styků, ohnisko řemeslné výroby. Samotná architektura, která odolala mnoha politickým a hospodářským událostem, a rovněž přírodním katastrofám.

Na samém začátku zrodu města ve 13. století byl dán základ stavbám v gotickém stylu. Ojedinelý šachovnicový centrální půdorys sídla, který byl v té době naprosto unikátní, především z hlediska lokalizace nejdůležitější dominanty kostela sv. Bartoloměje nepřímě do středu náměstí. Z dochovaných vedut bylo možné si učinit jasnou představu o úchvatnosti a jedinečnosti města, které mělo určitě i své nedostatky. Město uzavřené do hradeb se v podstatě zpočátku nemohlo rozrůstat. Dále to jistě byly hygienické nedostatky. Hřbitovy uvnitř města a neexistující kanalizace s sebou musely přinášet zdravotní problémy. Na druhou stranu velkolepé a bezpečné hradby vytvářející prstenec v okolí města, chránily město před napadením.

Další střídající historická období s sebou nesla období postupných proměn města, které bylo ovlivňováno komplexními změnami ve světě.

Plzeň, ať už se na ní podíváme nyní nebo v minulých stoletích, vždy nám dokáže ukázat své přednosti i své nedostatky. Po celá staletí se město dokázalo vypořádat

s politickými, hospodářskými i sociálními ataky, s živelnými událostmi. Požáry, při kterých došlo k vypálení a zničení velké části vnitřního města. Požáry několikrát postižený kostel sv. Bartoloměje, povodně ve městě, drancování města v období válečného obléhání. Mohlo by se zdát, že to pro urbanismus města bude mít fatální následky. Toto však je velký omyl. Razantní stavební proměna, která se přirozeně a nenásilně začlenila do celkového obrazu města, byla ohromující. Vzhled ulic i náměstí byl jednotný a vyrovnaný. Vznikaly unikátní urbanistické celky.

Zcela radikální a zásadní pro město, na základě prostudovaných pramenů, bylo v dějinách města začínající 19. století. Město zpočátku idylické, prošlo radikální proměnou. Nástup průmyslu, rozvoj dopravy, nástup nové techniky, sociální rozvoj, urbanizace města, politická a hospodářská situace, celospolečenské změny, nástup nové generace, změny ve vedení města, to vše působilo na snahy o vytvoření zcela nového města. Město se snažilo vybědnout z narůstajících problémů. Zakládaly se různé spolky, kde nejvýznamnějším byl Kroužek přátel starožitností, v popředí stál Ladislav Lábek. Vyrůstala zde snaha o zachování veřejných prostor, snaha o zachování historických stavebních skvostů, zakládaly se parky a sady. (Petr Domanický, IV. 2017, ústní sdělení).

Do hradeb uzavřené a předimenzované město začalo pomalu expandovat do svého okolí. Hradby svírající střed města byly z hlediska zachování kulturního dědictví ke škodě věci odstraněny. Pozitivní stránkou je, že na jejich místě vyrostl sadový okruh, který dnes tvoří kvalitní veřejný prostor, s možností kulturního vyžití a oddechu. V místech, kde stávaly původní „městské Benátky“, byla vybudována rozsahem menší nová Mlýnská strouha, která je velmi zdařilým estetickým a kulturním dílem.

Značně negativní a zásadní pro město byla 60. léta, bourání a demolování mnoha historických staveb v bezprostředním okolí centra města a v jeho samotném centru. Obrovský urbanistický problém, který nabaloval další problémy přetrvávající do současnosti, např. expanze průmyslových podniků a aktivita dopravních komunikací. Do blízkosti vnitřního města byly situovány a doslova nalepeny průmyslové podniky, docházelo k parcelaci a radikálním proměnám pozemků, zastavování veřejných prostor (Petr Domanický, IV. 2017, ústní sdělení). Město, jako dopravní uzel mezi západem a východem, rozšiřovalo svojí automobilovou a železniční síť. Doprava byla

na základě všech územních plánů směřována a stále směřuje do centra města. To, co se nepodařilo za celá dlouhá staletí, kdy město bylo postiženo válečnými událostmi, požáry, povodněmi, se podařilo v této době. Řada domů v centru města byla nenávratně zničena, mnoho měšťanských domů bylo radikálně přeměno na činžovní domy, což výrazně změnilo výraz samotného centra města a mělo vliv na veřejný prostor. Zejména zmenšení a zastínění prostoru, zúžení ulic. Původní dominanty v panoramatu byly potlačeny, historické jádro bylo radikálně změněno na úplně jiný prostor, mizely zde cenné historické stavby.

Období, před vznikem Českoslovenka v roce 1918, bylo pro město přínosným obdobím, obdobím postupné kultivace města. V této době se dařilo uskutečnit celou řadu projektů v centru města. Ve východní části centra vznikala celá řada nových staveb, mimo jiné okresní lázně, okresní nemocenská pojišťovna, točna trolejbusu, v jižní části to byla výstavba obytné čtvrti Bezovka. Takto rozjeté pozitivní bylo utlumeno válkou. Po válce byla snaha orientovat hospodářský vývoj na východ (Petr Domanický, IV. ústní sdělení).

Druhá světová válka neměla z urbanistického hlediska výrazně destrukční dopad na město. Až poválečné období s sebou přineslo zcela nový pohled na radikální úpravu města. Funkcionalistické období se snahou o přetvoření starého města na moderní, s razantní přestavbou a „naprostým“ zbouráním celé západní části od středu města, kde měla zůstat stát pouze synagoga. Stará zástavba měla být zcela zbourána a nahrazena „moderním“ systémem staveb s bohatě předimenzovanou dopravou.

V šedesátých letech 20. století, v období normalizace, pokračovalo období demolic. Vnitřní město postupně chátralo, nebyly finanční prostředky na opravu. Nutnost demolic byla omlouvána nedostatkem obytných prostor. Nový územní plán stavěl na dopravní obslužnosti v samotném centru města, vedeném směrem na Prahu, s důrazem na vybudování „nového“ města. Komunikační Klatovskou třídu, směrem na sever, bylo nutné rozšířit, v cestě stály dva obytné bloky a kasárna 35. pěšího pluku, které byly následně zbourány. Cílem v této době bylo něco zanechat a něco opravit, ale ve výsledku chyběly finanční prostředky. Historická zástavba chátrala. Opravy historických památek se uskutečňovaly formou opravy zvenčí do ulice. To, co nebylo vidět, bylo buď podepřeno, nebo padalo (Petr Domanický, IV. 2017).

V 80. letech se upustilo od zbourání celého centra, ale komunikační silnice centrem města zůstala. Centrum města bylo přeměno na magistrály. V této době se ale podařilo Plzeňský prazdroj odsunout dál od centra, starý areál nebyl zbořen, ale naopak opraven do dnešní podoby a vznikl zde velmi zajímavý veřejný prostor.

Předmětem největší diskuse a zcela zásadním problémem nejen vnitřního města je dle mého veškerá dopravní situace a ochrana památek nejen ve středu města. Ať se na dopravu podíváme z jakéhokoliv úhlu v průběhu staletí, vždy veškeré tepny vedly a vedou středem města nebo v jeho bezprostředním okolí. Za celou dobu existence města se problém dopravy městem neustále prohlubuje. Kladem je, že se městu podařilo odklonit dálniční koridor ze středu města na jeho okraj. Přesto předimenzovaná doprava s městskou a tranzitní dopravou trápí obyvatele města neustále svojí hlučností, prašností. Tento problém se stále nedaří řešit. Možná je to tím, že městská a tranzitní doprava drancující nejen střed města, je provozována na státních komunikacích. Státní komunikace jsou dotovány státem, kdežto městské komunikace si musí město opravovat samo. Město mělo možnost v novém územním plánu provést změny v dopravní infrastruktuře. Zamezit dopravě ve vnitřním městě, učinit z komunikační sítě středu města alespoň na centrálním náměstí a přilehlých místech pěší zónu, ale to se nestalo. Dnes, když se podíváme do středu města, které je zavaleno množstvím aut, jež značně omezují atraktivitu tohoto prostředí a veřejný prostor v celém jeho významu. A to je dle mého zásadní problém. Dalším problémem jsou různé obchodní řetězce. Místo, aby byly vyčleněny na okraj města, jsou budovány přímo v jeho centru a k jejich obslužnosti jsou vybudována další parková místa, která mohla být zdrojem parkových úprav.

Plzeň se v průběhu staletích vyvíjela „mílovými“ kroky kupředu. Dnes si na počátku 21. století můžeme říct, že její architektonické pojetí je uspokojivé. Střed města s dominantou Katedrálou sv. Bartoloměje, která byla v roce 1989 vyhlášena památkovou rezervací, je v současné době chráněn proti násilnému přetvoření do „architektonického“ stylu nové doby.

9. ZÁVĚR

V této práci bylo provedeno chronologické srovnání urbanistického vývoje jednotlivých období města Plzně s důrazem na vnitřní město. Bylo provedeno porovnání jednotlivých architektonických slohů od začátku založení Nové Plzně. Městský urbanismus byl po celou dobu rozvoje ovlivňován neustálým rozmachem politických, hospodářských, společenských a majetkových změn. Všechny tyto změny měly značný vliv na vývoj prostředí a krajiny.

Na základě studia historických pramenů Plzně se jeví období založení města v roce 1295 a zároveň celé období gotiky jako jedno z nejprogresivnějších a nejkrásnějších období, jehož význam v rozvoji urbanismu byl pro město rozhodující. Založení města, šachovnicový půdorys, domy v gotickém stylu, duchovní památky a další hodnotné prvky tehdejší architektury nebyly do dnešní doby překonány.

Zásadní význam pro naprostou změnu výrazu města mělo 19. století. Technický pokrok a s tím související obrovský nárůst obyvatel a zdánlivá modernizace města, přinesly s sebou rozsáhlé a ničivé změny v obrazu celého města a jeho okolí. Na tomto konání měly hlavní a zásadní vliv celospolečenské procesy a územní plány, které se vyvíjely po celou dobu fungování města. Nejzásadnější a asi nejvíce negativní je na územních plánech dopravní infrastruktura v Plzni. Největším nedostatkem je samotný systém dopravy, zavádějící větší část dopravní obslužnosti a tranzitní dopravu do historického středu města nebo do jeho bezprostřední blízkosti. Poslední územní plán z roku 2016, kde mohlo být dosaženo odklonění dopravy z centra města, je v tomto směru negativní. Doprava v zásadě zůstala nedořešena, proto je nutné především podnítit zájem o další řešení této problematiky.

V úvodu práce byla vyjádřena myšlenka o městě jako místě, kde máme své kořeny, o místě, které má svou historii, a které je nám blízké a kde se cítíme dobře a spokojeně. Město Plzeň jako Evropské město kultury pro rok 2015, má určitě velký potenciál rozvoje jak v kulturní, tak sociální i v oblasti sportovního vyžití. Je zde pořádána řada velmi zajímavých akcí, které lákají místní ale i turisty, které jsou přínosem pro město.

Závěrem vyplývá, že pro úspěšné plánování sídel je nutný kvalitní územní plán a to takový, který vzniká a realizuje se pro potřebu města a jeho obyvatel. V

kvalitním územním plánu je důležité propojení nejen těch, co jej navrhují, ale hlavně obyvatel, kteří ve městě žijí a využívají jej v celé jeho míře.

10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

10.1 Literatura

ANDERLE J., BERNHARDT T., ČADA V., DOMANICKÝ P., POSTRÁNECKÁ K., SEMOTANOVÁ E., SKÁLA A., STŘEJC M., ŠIMŮNEK R., ŠIROKÝ R., ŠTANGL L., VICHROVÁ M., VYBÍRAL T., WASKOVÁ M., 2009: *Historický atlas měst České republiky svazek č. 21*. Statutární město Plzeň, Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Praha, xxxvi s. volné listy: il. 86 obrázků, 66 map; 42 x 30 cm.

BĚLOHLÁVEK M., KOVÁŘ J., ŠVÁB M., ZEMAN A., 1965: *Dějiny Plzně I. Od počátku do roku 1788*. Plzeň, Západočeské nakladatelství, 356 s.

BĚLOHLÁVEK M., 1997: *Plzeňská předměstí*, Nava, Plzeň, 134 s.

BERNHARDT T., 2008: *Plzeň na historických plánech 1781-1947*, Starý most.

BERNHARDT T., DOMANICKÝ P., 2013: *Plzeň. Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*. Nava, Plzeň, 335 s.

BERNHARDT T., DOMANICKÁ J., DOMANICKÝ P., 2014: *Plzeň I. díl Historické jádro. Zmizelé Čechy*. Nakladatelství Paseka s.r.o. v Praze a Litomyšli, 208 s.

BERNHARDT T., DOMANICKÁ J., DOMANICKÝ P., 2016a: *Plzeň zmizelá*, Západočeská galerie v Plzni, 182 s.

BERNHARDT T., BOČANOVÁ L., DOMANICKÝ P., HUČKA J., HUS M., JANEČKOVÁ J., JAREŠ M., JONÁKOVÁ I., KRČMÁŘ L., MAČAS D., MERGL J., NOHOVCOVÁ L., PEŘINOVÁ A., ŘEHÁČEK K., SALZ H., SCHEUFLER P., SMOLÁKOVÁ V., VIKTORA V., WASKA K., 2016b, *Dějiny města Plzně 2, 1788-1918*. Statutární město Plzeň, 918 s.

DOUŠA J., JELEN J., MARTINOVSKÝ I., NOVÁČEK K., ŘEHÁČEK K., SKÁLA A., ŠIROKÝ R., WASKA K., 2004: *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*. Nakladatelství Lidové noviny, 787 s.

HAUSNER J., BĚLOHLÁVEK, M., 1988: *Proměny Plzně*. Stráž.

HAJŠMAN J., SOKOL P., 2010: *Toulky zaniklou Plzní*. Starý most s.r.o., Plzeň, 127 s.

HRŮZA J., ZAJÍC J., 1995: *Vývoj urbanismu I*. Praha, ČVUT, 89 s.

HRŮZA J., ZAJÍC J., 1966: *Vývoj urbanismu II*. Praha, Nakladatelství ČVUT, 373 s.

CHOCHOLE E., 1995: *Urbanistická a funkční struktura města Plzně a jeho postavení v regionu*. Územní plánování a urbanismus. Ročník XII/1: 4-10.

- KRAUS T., 1935: *Ze života obce Doudlevec*, Národopisné muzeum v Plzni, 53 s.
- KUČA K., 2002: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Libri, 671 s.
- KUČA K., KUČOVÁ V., 2000: *1. Formy územní památkové ochrany sídel*. Zprávy památkové péče. Principy památkového urbanismu. Státní ústav památkové péče. Ročník 60: 9-12.
- KUMPERA J., 1995: *Plzeň v zrcadle sedmi staletí*. Pedagogické centrum Plzeň, Plzeň, 64 s.
- MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ M., DOUŠA J., a kol., 2014: *Dějiny města Plzně*. Statutární město Plzeň, 884 s.
- MAZNÝ P., SKÁLA A., 2011: *Procházka Plzní před rokem 1989*. Starý most s.r.o., 174 s.
- MAZNÝ P., FANTOVÁ K., BERNHARDT T., 2016: *Městský obvod Plzeň 3. Centrum Bory, Doudlevice, Nová hospoda, Radobyčice, Skvrňany, Valcha, Karlov*, Starý most s.r.o., 158 s.
- MATUŠKOVÁ A., NOVOTNÁ M., 2007: *Geografie města Plzně*, Západočeská univerzita v Plzni, 184 s.
- PEKLO J., 1995: *Historie územních plánů Plzně a jejich porovnání s vývojem a stavem města*. Územní plánování a urbanismus, Ročník XII/1, 24 – 25.
- PFLEGEROVÁ Š., 2016: *Z historie Plzně-3.část: První zmínka o Staré Plzni je u Dětmara*. Radniční listy města Plzně, Zpravodaj města Plzně, Ročník XXI., Březen 2016: 8.
- RADOVÁ M., HAUSEROVÁ M., 1991: *Lokační urbanismus*. Archaeologia historica, 130 s.
- SEDLÁKOVÁ R., 2004: *Stavební slohy v Česku*. Nakladatelství Jan Vašut s.r.o., 100 s.
- SKALA P., 2002: *Vývoj krajiny ve městě Plzni*. Životní prostředí města Plzně. Statutární město Plzeň. Odbor životního prostředí Magistrátu města Plzně. 2002/1.díl: 12-15.
- WASKA K., BERNHARDT T., BOČANOVÁ L., DOMANICKÝ P., HUČKA J., HUS M., JANEČKOVÁ J., JAREŠ M., JONÁKOVÁ I., KRČMÁŘ L. MAČAS D., MERGL J., NOHOVCOVÁ L., PEŘINOVÁ A., ŘEHÁČEK K., SALZ H., SCHEUFLER P., SMOLÁKOVÁ V., VIKTORA V., 2016: *Dějiny města Plzně 2. 1788-1918*. Statutární město Plzeň, 918 s.
- Vařeka P., Rožmberský P., Holata L., Schejbalová Z., 2012: *Vesnické zázemí středověké Nové Plzně*. Archaeologia historica, Brno: Masarykova univerzita, Roč. 37, č. 1 (2012): s 289-318.

VIKTORA, V., HORÁKOVÁ, J., MALINA, V., 2000: *Plzeň v proměnách času (976-2000)*. Fraus, Plzeň, 286 s.

10.2 Internetové zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2016: *Charakteristika okresu Plzeň město*, online: https://www.czso.cz/documents/11252/17841466/plzenmesto_admin2015.png/08b1350b-6c1e-4f72-924c-93aaf42adb47?version=1.1&t=1485849214058, cit. 19. 03. 2017.

DOMANICKÝ P., 2013: online: <https://www.youtube.com/watch?v=9ah4wzgRh0c>, cit. 10. 09. 2016.

HAUSEROVÁ M., POLÁKOVÁ J., 2015: *Pomůcka pro používání základních historických map*. České vysoké učení technické, Praha, 63 s. online: <http://www.pamatky-facvut.cz/download/dokumenty/pomucka.pdf>, cit. 09. 09. 2016.

HAUSEROVÁ M., 2016 : *Česká města. Česká města ve středověku*, online: <http://www.prostor-ad.cz/dejiny/roman/mesta/strmesta.htm>, cit. 21. 07. 2016.

JANATA M., 2011: online: *Rozhovor s urbanistou Jiřím Hružou*, online: <http://www.earch.cz/cs/revue/rozhovor-s-urbanistou-jirim-hruzou>, cit. 10. 02. 2016.

KUČA K., 2016: online: <http://elearning.historickedictvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/urbanismus>, cit. 17. 06. 2016.

Plzeňský kraj, 2006, *Koncepce ochrany přírody a krajiny PK*, online: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/article/koncepce-ochrany-prirody-a-krajiny-pk>, cit.: 15. 08. 2016

Útvar koncepce a rozvoje města Plzně, 2016: online: http://ukr.plzen.eu/files/ukr/pdf/8_9_30_5_2016_UP_PLZEN_VYROK.pdf, cit. 09. 09. 2016.

ZASTUPITELSTVO PLZEŇSKÉHO KRAJE, 2004: *Koncepce ochrany přírody a krajiny Plzeňského kraje*, online: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/article/koncepce-ochrany-prirody-a-krajiny-pk>, cit. 29. 08. 2016).

11. SEZNAM PŘÍLOH

11.1 Obrazová část

URL 1: Vnitřní město s hlavní dominantou centra města Katedrálou sv. Bartoloměje, online: <http://www.plzen.eu/turista/poznej-plzen/to-nejlepsi-z-plzne/sadovy-okruh/sadovy-okruh-2.aspx>, cit. 13. 03. 2017.

URL 2: Geologická mapa Plzně, online: <http://www.geology.cz/extranet/mapy/mapy-online>, cit. 12. 03. 2017.

URL 3: Koncepce ochrany přírody a krajiny Plzeňského kraje. Krajinářské hodnocení, online: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/node/24143>, cit. 31. 03. 2017.

URL 4: Jan z Plané, rok 1480, online: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/veduty.htm>, cit. 21. 02. 2016.

URL 5: Willenbergova veduta města Plzně asi z roku 1602, online: http://www.paichl.cz/paichl/knihy/foto_Plzen/Willenberg_1602.jpg, cit. 12. 08. 2016.

URL 6: Císařský otisk z roku 1841, online: <https://gis.plzen.eu/staremapy/>, cit. 25. 02. 2017.

URL 7: Názorný plán památek a veřejných budov v Plzni, Opevnění a místopis Plzně od 14. do 17. století. Zdroj: Matušková, Novotná 2007, Geografie města Plzně.

URL 8: Plán Plzně z 15. století, online: <https://www.facebook.com/626838467330459/photos/a.648777448469894.1073741840.626838467330459/682921778388794/?type=3&theater>, cit. 25. 01. 2017.

URL 9: Veduta z roku 1761, online: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/veduty.htm>, cit. 02. 04. 2017.

URL 10: Dobyť Plzně generálem Arnoštem Mansfeldem na podzim roku 1618, online: <https://www.plzen.eu/turista/uzitecne-informace/aktuality/dobyti-plzne-mansfeldem.aspx>, cit. 12. 12. 2016.

URL 11: Nejstarší plán města Plzně, návrh fortifikace města z roku 1620. Zdroj: Malivánková Wasková a kol. 2014: *Dějiny města Plzně I. díl*.

URL 12: I. vojenské mapování, online: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm, cit. 10. 04. 2017

URL 13: Situační plán města Plzně z roku 1781, online: <https://gis.plzen.eu/staremapy/>, cit. 13. 03. 7.

- URL 14: Lochotínský park s lázeňským areálem, online: <http://www.svsmp.cz/mestska-zelen/zajimavosti/lochotinsky-park-pohled-do-historie.aspx>, cit. 23. 01. 2017.
- URL 15: II. vojenské mapování – Františkovo, 1:25 000, online: <https://mapy.plzen.eu/>, cit. 22. 02. 2017.
- URL 16: Říhovský dům. Zdroj: MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ M., DOUŠA J., a kol., 2014: *Dějiny města Plzně*, cit. 12. 03. 2017
- URL 17: Parní mlýn F. Hýry, online: <https://www.plzen.eu/obcan/o-meste/historie-mesta/po-stopach-historie-mesta/>, cit. 10. 09. 2016.
- URL 18: Členění města Plzně do městských sektorů, online: <http://paichl.cz/paichl/plzen.html>, cit. 05. 10. 2016.
- URL 19: Viněta sodovkárna a Kurz a Hazuka. Zdroj: vlastní.
- URL 20: Výuční list-List za vyučenou. Zdroj: vlastní.
- URL 21: Plán města z roku 1840, online: <https://gis.plzen.eu/staremapy/>, cit. 14. 03. 2017.
- URL 22: Plán z roku 1895, online: <https://gis.plzen.eu/staremapy/>, cit. 14. 03. 2017
- URL 23: Plán města z roku 1902, online: <https://mapy.plzen.eu/gis/o-gis/uvod-do-gis/>, cit. 06. 04. 2017.
- URL 24: Fotohistorie, 2017: online: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=10550>, cit. 19. 01. 2017.
- URL 25: Živá Plzeň, online: <https://www.facebook.com/626838467330459/photos/pb.626838467330459.-2207520000.1478802272./1515313718482925/?type=3&theater>, cit. 19. 01. 2017.
- URL 26: Historické fotografie Plzně a okolí, 2016: online: <https://www.facebook.com/171576259691386/photos/a.171580749690937.1073741827.171576259691386/536148376567504/?type=3&theater>, cit. 25. 01. 2017.
- URL 27: Bourání vnitřního města. Zdroj: Anderle a kol. 2009. Historický atlas měst České republiky svazek č. 21, mapa č. 65.
- URL 28: Mlýnská strouha dnes, online: http://www.zahrada-park-krajina.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=334:mlynska-strouha-v-plzni-irena-tolarova&catid=74:032011&Itemid=148, cit. 15. 3. 2017.
- URL 29: Varianta návrhu generálního upravovacího plánu plzně, 1929-1932. Zdroj: ANDERLE J., a kol., 2009. Historický atlas měst České republiky svazek č. 21, mapa č. 39.

URL 30: Historie územních plánů města Plzně. Zdroj: PEKLO J, 1995: *Historie územních plánů Plzně a jejich porovnání s vývojem a stavem města*. Plánování a urbanismus, Ročník XII/1, s. 24 – 25.

URL 31: Historie územních plánů města Plzně. Zdroj: PEKLO J, 1995: *Historie územních plánů Plzně a jejich porovnání s vývojem a stavem města*. Plánování a urbanismus, Ročník XII/1, s. 24 – 25.

URL 32: Plán regenerace historického jádra 70. léta 20. století. Zdroj: ANDERLE J., a kol., 2009: *Historický atlas měst České republiky svazek č. 21, mapa č. 39*.

URL 33: Vývoj počtu domů od založení města v roce 1295. Zdroj: KUČA K., 2002: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Libri, 671 s, (graf vlastní).

URL 34: Územní plán z roku 1995, aktualizovaný v roce 2010, online: http://www.ukr.plzen.eu/files/ukr/pdf/upmp_2010.pdf, cit. 23. 09. 2016.

URL 35: Územní plán města Plzně 2016, online: <https://www.plzen.eu/obcan/aktuality/z-mesta/plzen-ma-novy-uzemni-plan.aspx>, cit. 09. 09. 2016.

Obrázek 1: Plzeň, město současnosti (URL 1)	12
Obrázek 2: Geologická mapa Plzně 1:50 000 (URL 2)	14
Obrázek 3: Koncepce ochrany přírody a krajiny Plzeňského kraje (URL3)	18
Obrázek 4: Veduta Jana z Plané, rok 1480 (URL 4).....	21
Obrázek 5: Veduta od Jana Willenberga z roku 1602 (URL 4).....	22
Obrázek 6: Císařský otisk města Plzeň z roku 1841, měřítko 1:5 000 (URL 6).....	24
Obrázek 7: Plán města od 14. do 17. století (URL 7)	27
Obrázek 8: Plán Plzně na počátku 15. století (URL 8)	30
Obrázek 9: Veduta z roku 1761 (URL 9).....	33
Obrázek 10: Dobyť Plzně generálem Arnoštem Mansfeldem na podzim roku 1618 (URL 10).....	34
Obrázek 11: Nejstarší plán města Plzně asi z roku 1620 (URL11).....	36
Obrázek 12: I. vojenské mapování- josefské, 1764-1768, měřítko 1:28 800 (URL12)	38
Obrázek 13: Situační plán města Plzně z roku 1781, měřítko 1 : 5 000 (URL 13)....	39
Obrázek 14: Lochotínský park s lázeňským areálem (URL 14)	41
Obrázek 15: II. vojenské mapování – Františkovo, 1:10 000 (URL 15).....	42

Obrázek 16: Říhovský dům (URL 16).....	43
Obrázek 17: Parní mlýn Františka Hýry (URL 17).....	44
Obrázek 18: Město Plzeň rozdělené do pěti okresů, rok 1912 (URL 18).....	46
Obrázek 19: Viněta sodovkárny a likérky Kurz a Hazuka (URL 19).....	47
Obrázek 20: Výuční list – List za vyučenou na jméno Václav Hazuka, který se tímto stal tovaryšem řemesla elektromontérského (URL 20).....	48
Obrázek 21: Plán města Plzně z roku 1840, měřítko 1:2000 (URL 21)	49
Obrázek 22: Plán z roku 1895, měřítko 1:5 000 (URL 22).....	50
Obrázek 23: Plán z roku 1895, měřítko 1:5 000 (URL 23).....	51
Obrázek 24: Centrum města z roku 1900, měšťanské domy před přestavbou (URL 24)	52
Obrázek 25: Plzeň roku 1915 přestavba na činžovní domy (URL 25)	53
Obrázek 26: Rytíř Žumbera na jedné z původních kašen na náměstí Republiky (URL 26)	54
Obrázek 27: Střed města, objekty červeně označené zbourané (URL 27).....	55
Obrázek 28: Mlýnská strouha dnes (URL 28)	56
Obrázek 29: Varianta návrhu generálního upravovacího plánu Plzně, 1929-1932 (URL 29)	57
Obrázek 30: Směrné plány města Plzně (URL30)	59
Obrázek 31: Směrné plány města Plzně (URL 31)	60
Obrázek 32: Plán regenerace historického jádra 70. léta 20. století (URL 32).....	61
Obrázek 33: Vývoj počtu domů od založení města v roce 1295 (graf vlastní), (URL 33)	62
Obrázek 34: Územní plán z roku 1995, aktualizovaný v roce 2010 (URL 34)	64
Obrázek 35: Územní plán města Plzně z roku 2016 (URL 35).....	65

11.2 Tabulky:

Tab. 1: Vývoj počtu domů a obyvatel do 1. poloviny 19. století. Zdroj: WASKA K., BERNHARDT T., BOČANOVÁ L., DOMANICKÝ P., HUČKA J., HUS M., JANEČKOVÁ J., JAREŠ M., JONÁKOVÁ I., KRČMÁŘ L. MAČAS D., MERGL J., NOHOVCOVÁ L., PEŘINOVÁ A., ŘEHÁČEK K., SALZ H., SCHEUFLER P., SMOLÁKOVÁ V., VIKTORA V., 2016: *Dějiny města Plzně 2. 1788-1918*, (tabulka vlastní).

Tabulka 1: Vývoj počtu domů a obyvatel do 1. poloviny 19. století..... 39